

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:

студент 4 курсу групи 472-2
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»

Яо Цзяньчунь _____

Керівник:

доцент кафедри фінансів і кредиту

Сокровольська Наталія Ярославівна _____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ червня 2026 р.*

*Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ доц. Харабара В.М.*

АНОТАЦІЯ

Яо Цзяньчунь Роль місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики в умовах євроінтеграції.

Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026. 72 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні засади функціонування місцевих бюджетів у системі регіональної фінансової політики. Проаналізовано сучасний стан формування та використання коштів місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках, визначено основні джерела доходів і напрями видатків територіальних громад. Обґрунтовано напрями підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів в умовах євроінтеграції, зокрема стабілізацію дохідної бази громад, диверсифікацію джерел надходжень, підвищення ефективності видатків, залучення міжнародної фінансової допомоги, цифровізацію бюджетного процесу та посилення прозорості управління місцевими фінансами.

Ключові слова: місцеві бюджети, регіональна фінансова політика, територіальні громади, фінансова спроможність, бюджетна децентралізація, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти, євроінтеграція, сталий розвиток регіонів.

SUMMARY

Yao Jianchun The role of local budgets in the implementation of regional financial policy under conditions of European integration..

Manuscript. Qualification paper for obtaining the first (Bachelor's) level of higher education in specialty 072 – Finance, Banking and Insurance. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026. 72p.

The qualification work examines the theoretical foundations of local budget functioning in the system of regional financial policy. The current state of the formation and use of local budget funds in Ukraine during 2022–2025 is analyzed, and the main sources of revenues and expenditure directions of territorial communities are identified. The directions for strengthening the financial capacity of local budgets under conditions of European integration are substantiated, including stabilization of the revenue base of communities, diversification of revenue sources, improvement of expenditure efficiency, attraction of international financial assistance, digitalization of the budget process, and enhancement of transparency in local finance management.

Key words: local budgets, regional financial policy, territorial communities, financial capacity, budget decentralization, local budget revenues, local budget expenditures, interbudgetary transfers, European integration, sustainable regional development.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ Яо Цзяньчунь

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ	7
1.1. Економічна сутність місцевих бюджетів та їх роль у фінансовому забезпеченні розвитку територіальних громад.....	7
1.2. Місцеві бюджети як інструмент реалізації регіональної фінансової політики в умовах євроінтеграційних процесів	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ У 2022–2025 РОКАХ	18
2.1. Аналіз доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках та оцінка їх впливу на фінансову спроможність територіальних громад.....	18
2.2. Аналіз видатків місцевих бюджетів у 2022–2025 роках у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів	28
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ	39
3.1. Напрями підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів в умовах європейської інтеграції України	39
3.2. Перспективи використання місцевих бюджетів для відновлення, модернізації та сталого розвитку регіонів у 2026–2028 роках	45
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку України місцеві бюджети відіграють особливо важливу роль у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад, реалізації регіональної фінансової політики, підтримці соціально-економічного розвитку територій та формуванні передумов для повоєнного відновлення держави. В умовах воєнного стану, зростання потреб у фінансуванні критичної інфраструктури, соціального захисту населення, підтримки внутрішньо переміщених осіб, відновлення пошкоджених об'єктів та забезпечення базових публічних послуг значення місцевих бюджетів істотно посилилося.

Особливої актуальності дослідження набуває в контексті європейської інтеграції України, оскільки наближення до стандартів Європейського Союзу передбачає розвиток фінансово спроможного місцевого самоврядування, посилення принципів субсидіарності, прозорості, підзвітності та ефективного управління публічними фінансами. Місцеві бюджети в цих умовах виступають не лише джерелом фінансування поточних видатків громад, а й інструментом реалізації стратегічних завдань регіонального розвитку, модернізації комунальної інфраструктури, підтримки підприємництва, розвитку людського капіталу та залучення міжнародної фінансової допомоги.

Актуальність обраної теми зумовлена також тим, що фінансова спроможність територіальних громад в Україні залишається нерівномірною. Частина громад має достатню податкову базу, розвинену економічну інфраструктуру та можливості для залучення додаткових ресурсів, тоді як інші громади значною мірою залежать від міжбюджетних трансфертів. Крім того, структура доходів місцевих бюджетів характеризується високою залежністю від податку на доходи фізичних осіб, що посилює ризики для бюджетної стійкості громад у разі змін на ринку праці, міграції населення або перегляду механізмів розподілу податкових надходжень між державним і місцевими бюджетами.

У зв'язку з цим дослідження ролі місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики є важливим як у теоретичному, так і в практичному аспекті. Воно дає змогу оцінити сучасний стан місцевих фінансів, визначити основні проблеми формування та використання бюджетних ресурсів громад, а також обґрунтувати напрями підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів у середньостроковій перспективі.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування та практичне дослідження ролі місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики України, а також визначення напрямів підвищення їх фінансової спроможності в умовах європейської інтеграції, відновлення та сталого розвитку регіонів.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі завдання:

- дослідити економічну сутність місцевих бюджетів та їх місце у бюджетній системі України;
- розкрити роль місцевих бюджетів як інструменту реалізації регіональної фінансової політики;
- охарактеризувати нормативно-правові та організаційні засади функціонування місцевих бюджетів;
- проаналізувати динаміку та структуру доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках;
- дослідити основні напрями використання коштів місцевих бюджетів та структуру їх видатків;
- оцінити роль податкових надходжень, міжбюджетних трансфертів і власних доходів у формуванні фінансової спроможності громад;
- визначити основні проблеми розвитку місцевих бюджетів у контексті реалізації регіональної фінансової політики;
- обґрунтувати напрями підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів в умовах європейської інтеграції України;
- визначити перспективи використання місцевих бюджетів для відновлення, модернізації та сталого розвитку регіонів у 2026–2028 роках;

- провести SWOT-аналіз розвитку регіональної фінансової політики та місця місцевих бюджетів у її реалізації;
- застосувати кількісні підходи до оцінки структури доходів місцевих бюджетів, зокрема розрахувати індекс концентрації доходів та запропонувати економетричну модель оцінювання фінансової спроможності громад.

Об'єктом дослідження є система місцевих бюджетів України як складова бюджетної системи держави та фінансова основа розвитку територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти формування і використання місцевих бюджетів у процесі реалізації регіональної фінансової політики України в умовах європейської інтеграції.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Метод теоретичного узагальнення застосовано для розкриття сутності місцевих бюджетів і регіональної фінансової політики. Метод аналізу і синтезу використано для дослідження структури доходів і видатків місцевих бюджетів. Порівняльний метод дав змогу простежити динаміку бюджетних показників у 2022–2025 роках. Статистичний метод використано для обробки кількісних даних щодо доходів місцевих бюджетів. Графічний і табличний методи застосовано для наочного подання результатів аналізу. SWOT-аналіз використано для визначення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз розвитку регіональної фінансової політики та місця місцевих бюджетів у її реалізації. Економіко-математичний метод застосовано для розрахунку індексу концентрації доходів місцевих бюджетів за формулою Герфіндаля — Гіршмана та побудови економетричної моделі оцінювання фінансової спроможності місцевих бюджетів.

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської

служби України, офіційного порталу «Децентралізація», Open Budget, дані щодо виконання місцевих бюджетів, Бюджетна декларація на 2026–2028 роки, Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, матеріали Європейської Комісії щодо Ukraine Facility, а також наукові праці вітчизняних дослідників з питань місцевих фінансів, бюджетної децентралізації та регіональної фінансової політики.

Науково-практичне значення одержаних результатів полягає в узагальненні теоретичних підходів до визначення ролі місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики, проведенні аналізу їх доходів і видатків у 2022–2025 роках, виявленні основних проблем фінансової спроможності територіальних громад та обґрунтуванні напрямів її підвищення у 2026–2028 роках. Практичне значення роботи полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції можуть бути використані органами місцевого самоврядування для підвищення ефективності бюджетного планування, диверсифікації дохідної бази, посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів і підготовки проєктів відновлення та розвитку територій.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розкрито теоретико-методичні засади місцевих бюджетів у системі регіональної фінансової політики. У другому розділі проведено аналіз доходів і видатків місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках. У третьому розділі визначено напрями підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів, перспективи їх використання для відновлення, модернізації та сталого розвитку регіонів у 2026–2028 роках, а також проведено SWOT-аналіз і запропоновано економетричну модель оцінювання ролі місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Економічна сутність місцевих бюджетів та їх роль у фінансовому забезпеченні розвитку територіальних громад

Місцеві бюджети є однією з ключових складових бюджетної системи держави та водночас фінансовою основою функціонування територіальних громад. Їх економічна сутність полягає у формуванні, розподілі та використанні грошових ресурсів, які спрямовуються на забезпечення потреб населення відповідної території, підтримку місцевої інфраструктури, фінансування соціальної сфери, розвиток комунального господарства, створення умов для економічної активності та підвищення якості життя громадян. На відміну від державного бюджету, який охоплює загальнонаціональні потреби, місцеві бюджети безпосередньо пов'язані з повсякденним життям громад, оскільки через них фінансуються ті послуги й напрями розвитку, які населення відчуває найближче.

У фінансово-економічному розумінні місцевий бюджет можна розглядати не лише як план доходів і видатків певної територіальної громади, а і як інструмент реалізації місцевої та регіональної фінансової політики. Через місцеві бюджети органи місцевого самоврядування акумулюють фінансові ресурси та спрямовують їх на виконання завдань соціально-економічного розвитку. Саме достатність бюджетних ресурсів визначає спроможність громади підтримувати належний рівень освітніх, медичних, соціальних, культурних, житлово-комунальних та інших послуг. У науковій літературі підкреслюється, що можливості соціально-економічного розвитку територіальних громад значною мірою залежать від обсягу коштів місцевих бюджетів, адже ці ресурси є матеріальною основою виконання функцій, покладених на місцеву владу.

Особливість місцевих бюджетів полягає в тому, що вони поєднують

фіскальну, розподільчу, соціальну та стимулюючу функції. Фіскальна функція проявляється у мобілізації доходів до бюджету громади. Розподільча функція полягає у спрямуванні бюджетних коштів між різними напрямками місцевого розвитку. Соціальна функція реалізується через фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, молодіжних програм та інших сфер, важливих для забезпечення добробуту населення. Стимулююча функція місцевих бюджетів виявляється у здатності бюджетних ресурсів підтримувати місцеву економіку, розвиток підприємництва, зайнятість населення, інфраструктурні проєкти та інвестиційну привабливість території.

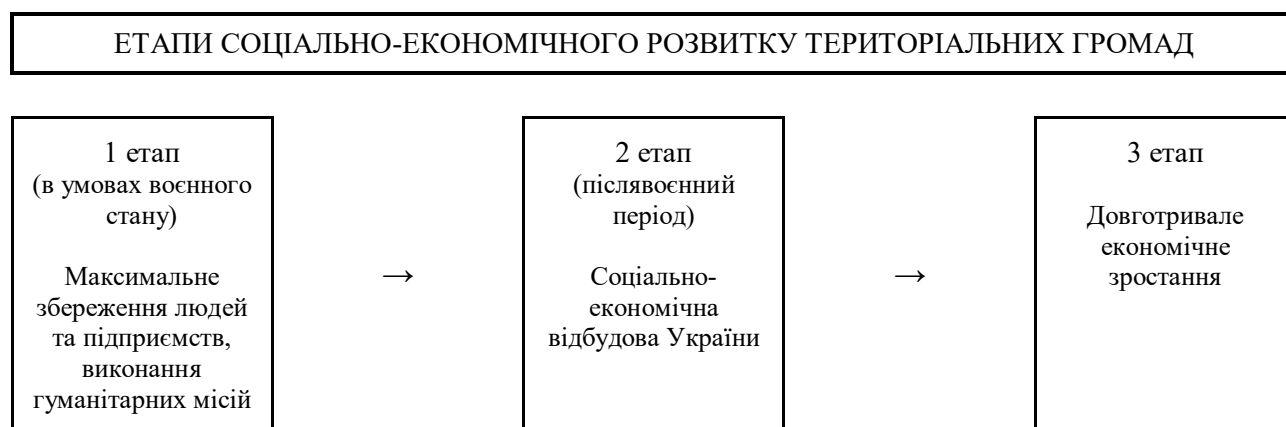


Рис. 1.1. Етапи соціально-економічного розвитку територіальних громад України

Важливою ознакою місцевих бюджетів є їх зв'язок із фінансовою самостійністю територіальних громад. Чим стабільнішою є дохідна база бюджету, тим більше можливостей має громада для самостійного визначення пріоритетів розвитку. Фінансово спроможна громада здатна не лише забезпечувати поточні потреби, а й планувати довгострокові проєкти, модернізувати інфраструктуру, підтримувати місцевий бізнес, залучати інвестиції та реагувати на кризові ситуації. Тому місцевий бюджет виступає не пасивним кошторисом, а активним фінансовим механізмом управління розвитком території.

Доходи місцевих бюджетів формують фінансову базу громад. Вони

можуть складатися з податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів та інших джерел. Для територіальної громади особливо важливими є власні доходи, оскільки саме вони найбільше характеризують реальний рівень фінансової автономії. Якщо громада значною мірою залежить від трансфертів, її можливості самостійно реалізовувати фінансову політику є обмеженими. Натомість зростання власних доходів створює передумови для більш гнучкого бюджетного планування, ефективнішого використання коштів та посилення відповідальності місцевої влади перед жителями громади.

Видаткова частина місцевих бюджетів відображає реальні пріоритети розвитку територіальної громади. Саме через видатки можна оцінити, які сфери отримують найбільше фінансування, наскільки бюджет орієнтований на соціальний захист населення, розвиток інфраструктури, підтримку економічної діяльності, благоустрій, освіту, культуру чи безпеку. У дослідженні С. Коваль та І. Сидор наголошується, що кошти місцевих бюджетів забезпечують соціально-економічний розвиток територіальних громад, оскільки є основним джерелом фінансування сфер, які задовольняють потреби жителів громади, зокрема освіти, культури, охорони здоров'я, інфраструктурних об'єктів, молодіжних програм, соціального захисту та благоустрою території.

Роль місцевих бюджетів особливо посилюється в умовах нестабільності, воєнних викликів та необхідності післявоєнного відновлення. У таких умовах місцеві бюджети виконують не лише традиційну функцію фінансування місцевих потреб, а й стають інструментом підтримки життєдіяльності громад. Через них можуть фінансуватися заходи з облаштування укриттів, підтримки внутрішньо переміщених осіб, допомоги військовим формуванням, відновлення пошкодженої інфраструктури, підтримки релокованого бізнесу та забезпечення базових потреб населення. Це свідчить про те, що місцевий бюджет має не лише економічне, а й стратегічне значення для стійкості громади.

У сучасних умовах розвиток територіальних громад залежить не тільки від обсягу бюджетних ресурсів, а й від якості управління ними. Навіть за наявності

достатніх доходів неефективне планування або нераціональна структура видатків можуть обмежувати розвитковий потенціал громади. Тому важливого значення набувають прозорість бюджетного процесу, обґрунтованість бюджетних пріоритетів, орієнтація на результат, залучення громадськості до обговорення бюджетних рішень, а також здатність органів місцевого самоврядування поєднувати поточне фінансування з довгостроковими цілями розвитку.

ФУНКЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, ЯКІ Є ТИЛОВИМИ РЕГІОНАМИ	
1	Забезпечення прихистку для внутрішньо переміщених осіб
2	Гуманітарний хаб
3	Створення умов для релокації підприємств
4	Забезпечення умов для роботи підприємств, установ і організацій усіх форм власності та їх економічної стабільності
5	Формування безпечних умов для громадян

Рис. 1.2. Функції територіальних громад, які є тилловими регіонами

Отже, економічна сутність місцевих бюджетів полягає в тому, що вони є фінансовою основою функціонування територіальних громад і важливим інструментом забезпечення їх соціально-економічного розвитку. Через місцеві бюджети відбувається мобілізація фінансових ресурсів, їх розподіл між ключовими сферами життєдіяльності громади та фінансування заходів, спрямованих на підвищення якості життя населення. У контексті регіональної фінансової політики місцеві бюджети виступають механізмом реалізації пріоритетів територіального розвитку, зміцнення фінансової спроможності громад, підтримки соціальної стабільності та формування передумов для економічного зростання.

1.2. Місцеві бюджети як інструмент реалізації регіональної фінансової політики в умовах євроінтеграційних процесів

Реалізація регіональної фінансової політики неможлива без ефективного використання місцевих бюджетів, оскільки саме вони забезпечують практичне фінансування пріоритетів розвитку територій. Якщо у теоретичному аспекті місцевий бюджет розглядається як фінансова основа територіальної громади, то в системі регіональної фінансової політики він виступає конкретним інструментом управління соціально-економічним розвитком. Через місцеві бюджети органи місцевого самоврядування не лише розподіляють кошти між різними сферами, а й впливають на економічну активність, якість публічних послуг, стан інфраструктури, інвестиційну привабливість та фінансову стійкість громади.

Таблиця 1.1.

Інструменти реалізації регіональної фінансової політики через місцеві бюджети в умовах євроінтеграційних процесів

Інструмент	Зміст інструменту	Значення для реалізації регіональної фінансової політики в умовах євроінтеграції
1	2	3
Формування дохідної бази місцевих бюджетів	Акумуляція податкових, неподаткових надходжень, трансфертів та інших фінансових ресурсів громади.	Забезпечує фінансову основу для реалізації місцевих програм, розвитку інфраструктури та підвищення спроможності територіальних громад.
Місцеві податки і збори	Використання податку на майно, єдиного податку, туристичного збору та інших місцевих платежів.	Дає можливість громаді впливати на власну дохідну базу, підтримувати підприємництво та посилювати фінансову самостійність.
Видаткова політика місцевих бюджетів	Розподіл бюджетних коштів між освітою, охороною здоров'я, соціальним захистом, ЖКГ, інфраструктурою, культурою, спортом та іншими сферами.	Відображає пріоритети розвитку громади та забезпечує фінансування основних потреб населення.
Бюджетні програми	Планування видатків за конкретними програмами із визначенням мети, завдань, обсягів фінансування та очікуваних результатів.	Сприяє переходу від утримання установ до фінансування конкретних результатів, що відповідає європейським підходам до управління публічними фінансами.
Міжбюджетні трансферти	Дотації, субвенції та інші кошти, які передаються між бюджетами різних рівнів.	Забезпечують фінансове вирівнювання територій, підтримку менш спроможних громад і зменшення регіональних диспропорцій.

Продовження табл.1.1.

1	2	3
Капітальні видатки	Фінансування будівництва, реконструкції, модернізації об'єктів інфраструктури та придбання обладнання.	Створюють довгостроковий розвитковий ефект, сприяють модернізації територій і підвищенню якості публічних послуг.
Бюджет розвитку	Частина місцевого бюджету, спрямована на інвестиційні та інфраструктурні проекти.	Дає змогу громаді реалізовувати стратегічні проекти, підвищувати конкурентоспроможність і створювати умови для економічного зростання.
Співфінансування проектів	Участь місцевого бюджету у фінансуванні проектів разом із державним бюджетом, міжнародними організаціями, грантовими програмами чи європейськими фондами.	Дозволяє залучати додаткові ресурси для розвитку громади та посилює інтеграцію місцевого розвитку з європейськими фінансовими механізмами.
Місцеві цільові програми	Програми підтримки підприємництва, енергоефективності, соціального захисту, безпеки, цифровізації, екології, відновлення інфраструктури.	Дають можливість спрямовувати бюджетні кошти на розв'язання конкретних проблем громади.
Управління комунальним майном і земельними ресурсами	Ефективне використання майна, землі, оренди, комунальних підприємств та інвестиційних майданчиків громади.	Формує додаткові доходи місцевого бюджету, підвищує інвестиційну привабливість території та сприяє розвитку місцевої економіки.
Прозорість бюджетного процесу	Оприлюднення бюджетної інформації, звітів про виконання бюджету, відкритих даних та результатів використання коштів.	Підвищує довіру до місцевої влади, забезпечує підзвітність і відповідає європейським принципам відкритого врядування.
Громадська участь у бюджетному процесі	Громадські слухання, консультації, бюджет участі, обговорення місцевих програм і проектів.	Дозволяє враховувати потреби населення, підвищує якість бюджетних рішень і посилює демократичність місцевого фінансового управління.
Фінансовий контроль та оцінювання ефективності	Перевірка цільового, економічного та результативного використання бюджетних коштів.	Забезпечує раціональне використання ресурсів, запобігає неефективним витратам і відповідає європейським стандартам належного фінансового управління.

Одним із ключових інструментів реалізації регіональної фінансової політики є формування дохідної бази місцевих бюджетів. Саме доходи визначають реальні можливості громади у фінансуванні власних потреб і стратегічних завдань. Власні доходи, зокрема податкові надходження, плата за адміністративні послуги, орендна плата, надходження від управління комунальним майном та інші джерела, формують основу фінансової самостійності громади. Чим більшою є частка власних доходів у структурі

місцевого бюджету, тим ширшими є можливості органів місцевого самоврядування самостійно визначати напрями розвитку, не обмежуючись лише виконанням делегованих державою повноважень.

Важливим бюджетним інструментом є також система місцевого оподаткування. Місцеві податки і збори дають змогу громаді впливати на розвиток підприємництва, використання земельних ресурсів, нерухомого майна та інших об'єктів місцевої економіки. Раціональне встановлення ставок місцевих податків може виконувати не лише фіскальну, а й стимулюючу функцію. З одного боку, воно забезпечує надходження до бюджету, а з іншого — може створювати сприятливі умови для бізнесу, залучення інвестицій, розвитку малого й середнього підприємництва та розширення податкової бази громади в майбутньому.

Наступним важливим інструментом регіональної фінансової політики є видаткова політика місцевих бюджетів. Через видатки місцевого бюджету визначаються фактичні пріоритети громади: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство, транспортна інфраструктура, благоустрій, культура, спорт, економічна діяльність, безпека та відновлення. Саме видаткова частина бюджету показує, які напрями розвитку території підтримуються фінансово, а які залишаються другорядними. Тому ефективність регіональної фінансової політики значною мірою залежить від того, наскільки видатки місцевих бюджетів відповідають реальним потребам громади та стратегічним цілям її розвитку.

Окреме місце серед інструментів місцевих бюджетів посідають бюджетні програми. Програмно-цільовий метод дає змогу пов'язати бюджетні видатки з конкретними результатами, яких планується досягти. Це особливо важливо в умовах євроінтеграції, оскільки європейські підходи до управління публічними фінансами ґрунтуються на результативності, прозорості та відповідальності. Бюджетна програма має не просто передбачати фінансування певної сфери, а показувати мету, завдання, обсяг ресурсів, очікувані результати та показники ефективності. Такий підхід дозволяє оцінити, чи справді бюджетні кошти

сприяють розвитку громади, чи лише забезпечують поточне утримання установ.

Важливим інструментом реалізації регіональної фінансової політики є міжбюджетні трансферти. Вони використовуються для фінансового вирівнювання територій, підтримки громад із нижчою дохідною спроможністю, фінансування делегованих повноважень, освітніх і соціальних потреб, а також реалізації окремих державних або регіональних програм. У контексті регіонального розвитку трансферти мають важливе значення, оскільки дозволяють зменшувати диспропорції між громадами, забезпечувати мінімальний рівень публічних послуг і підтримувати території, які через об'єктивні причини мають слабшу фінансову базу.

Ще одним інструментом є капітальні видатки місцевих бюджетів. Саме вони мають найбільший розвитковий ефект, оскільки спрямовуються на будівництво, реконструкцію, модернізацію та придбання об'єктів довгострокового користування. Капітальні видатки дозволяють оновлювати інфраструктуру, ремонтувати дороги, модернізувати заклади освіти, охорони здоров'я, культури, розвивати комунальне господарство, впроваджувати енергоефективні рішення та створювати умови для економічного зростання. У цьому аспекті місцевий бюджет виступає не лише джерелом фінансування поточних потреб, а й інструментом інвестиційного розвитку території.

У період євроінтеграції особливого значення набуває інструмент співфінансування проєктів. Багато програм розвитку, зокрема інфраструктурних, екологічних, енергоефективних, освітніх або соціальних, потребують участі місцевого бюджету як джерела співфінансування. Це дає змогу громаді залучати додаткові ресурси з державного бюджету, міжнародної технічної допомоги, європейських фондів, грантових програм та партнерських організацій. У такому випадку місцевий бюджет виконує роль фінансового важеля: відносно невеликий обсяг власних коштів може стати підставою для залучення значно більших зовнішніх ресурсів.

Важливим інструментом є також місцеві цільові програми. Вони можуть стосуватися підтримки підприємництва, розвитку освіти, соціального захисту,

охорони здоров'я, молодіжної політики, благоустрою, енергоефективності, безпеки, цифровізації, екології чи відновлення інфраструктури. Через такі програми місцевий бюджет безпосередньо спрямовується на розв'язання конкретних проблем громади. Наприклад, у воєнний період це можуть бути програми підтримки внутрішньо переміщених осіб, допомоги військовим, облаштування укриттів, підтримки релокованого бізнесу або відновлення пошкоджених об'єктів.

У сучасних умовах важливим інструментом бюджетної політики є бюджет розвитку. Його значення полягає у фінансуванні проєктів, які мають довгостроковий ефект для громади. На відміну від поточних видатків, які забезпечують щоденне функціонування установ і служб, бюджет розвитку має бути спрямований на модернізацію території, підвищення її конкурентоспроможності та формування нових можливостей для економічного зростання. Саме через бюджет розвитку громада може реалізовувати інфраструктурні, інвестиційні та інноваційні проєкти, які відповідають стратегічним цілям регіональної фінансової політики.

Не менш важливим інструментом є управління комунальним майном і земельними ресурсами. Ефективне використання майна громади може забезпечувати додаткові надходження до місцевого бюджету, створювати умови для залучення бізнесу, розвитку індустріальних парків, комунальних підприємств, соціальних об'єктів та інвестиційних майданчиків. У цьому контексті місцевий бюджет пов'язаний не лише з податковими надходженнями, а й з управлінням активами громади. Неефективне використання комунального майна зменшує потенційні доходи бюджету, тоді як прозоре й раціональне управління активами посилює фінансову спроможність території.

У межах євроінтеграційних процесів зростає значення інструментів прозорості та громадської участі в бюджетному процесі. До таких інструментів належать громадські обговорення бюджету, бюджет участі, публічне звітування про виконання бюджету, відкриті дані, електронні сервіси, консультації з жителями громади. Їх використання сприяє підвищенню довіри до місцевої

влади, кращому врахуванню потреб населення та більш ефективному розподілу бюджетних ресурсів. Для європейської моделі місцевого фінансового управління важливо, щоб бюджет був не закритим адміністративним документом, а відкритим інструментом взаємодії влади й громади.

Окреме значення має фінансовий контроль та оцінювання ефективності використання бюджетних коштів. У межах регіональної фінансової політики недостатньо лише передбачити фінансування певних напрямів. Необхідно оцінювати, наскільки ці кошти дали очікуваний результат, чи досягнуто поставлених цілей, чи не було неефективних або надмірних витрат. Такий підхід відповідає європейським принципам належного фінансового управління, де увага приділяється не тільки законності витрачання коштів, а й їх результативності, економності та ефективності.

В умовах війни та післявоєнного відновлення інструментальна роль місцевих бюджетів ще більше посилюється. Вони стають механізмом фінансування безпекових, гуманітарних, соціальних та відновлювальних заходів. Через місцеві бюджети можуть спрямовуватися кошти на облаштування укриттів, підтримку внутрішньо переміщених осіб, допомогу комунальним підприємствам, відновлення пошкодженої інфраструктури, підтримку релокованих підприємств і забезпечення базових потреб населення. У наукових дослідженнях звертається увага, що в умовах воєнного стану видатки місцевих бюджетів охоплюють не лише традиційні потреби жителів громади, а й нові напрями, пов'язані з підтримкою внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій, облаштуванням укриттів, допомогою Збройним Силам України та територіальній обороні.

Отже, місцеві бюджети є багатофункціональним інструментом реалізації регіональної фінансової політики. Їх інструментальна роль проявляється через формування дохідної бази, місцеве оподаткування, видаткову політику, міжбюджетні трансфери, бюджетні програми, капітальні видатки, бюджет розвитку, співфінансування проєктів, управління комунальним майном, громадську участь, прозорість і фінансовий контроль. В умовах євроінтеграції ці

інструменти мають використовуватися не лише для поточного забезпечення потреб громади, а й для досягнення стратегічних цілей: підвищення фінансової спроможності територій, зменшення регіональних диспропорцій, модернізації інфраструктури, залучення інвестицій, підвищення якості публічних послуг і забезпечення сталого розвитку регіонів.

Таким чином, місцеві бюджети є ключовою фінансовою основою розвитку територіальних громад і водночас дієвим інструментом реалізації регіональної фінансової політики. Їх ефективне формування та використання сприяє підвищенню фінансової спроможності громад, зменшенню територіальних диспропорцій, модернізації інфраструктури, покращенню якості публічних послуг і створенню передумов для сталого соціально-економічного розвитку регіонів в умовах європейської інтеграції України.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЛІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ У 2022–2025 РОКАХ

2.1. Аналіз доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках та оцінка їх впливу на фінансову спроможність територіальних громад

Аналіз доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках є важливим для оцінки реальної фінансової спроможності територіальних громад в умовах воєнного стану, трансформації економічної активності та посилення потреб у фінансуванні місцевого розвитку. Саме доходи місцевих бюджетів визначають можливість органів місцевого самоврядування забезпечувати виконання власних і делегованих повноважень, фінансувати соціальну сферу, підтримувати житлово-комунальне господарство, здійснювати заходи з відновлення інфраструктури та реагувати на нові виклики, пов'язані з війною.

У 2022–2025 роках формування доходів місцевих бюджетів відбувалося в умовах нестабільного економічного середовища. Початок повномасштабної війни у 2022 році спричинив скорочення економічної активності в багатьох регіонах, релокацію підприємств, переміщення населення, втрату частини податкової бази та зміну пріоритетів бюджетного фінансування. Водночас уже у 2023–2025 роках спостерігалось поступове відновлення доходів місцевих бюджетів, що свідчить про адаптацію громад до нових умов, стабілізацію податкових надходжень і збереження ролі місцевих бюджетів як важливої складової публічних фінансів.

У таблиці 2.1 подано динаміку доходів місцевих бюджетів України за 2022–2025 роки з розрахунком абсолютного та відносного відхилення 2025 року порівняно з кожним попереднім роком. Такий підхід дає змогу не лише простежити загальну динаміку доходів, а й оцінити, наскільки показники 2025 року перевищують рівень 2022, 2023 і 2024 років.

Для оцінки загальної динаміки доходів місцевих бюджетів України доцільно розглянути їх обсяг у 2022–2025 роках, а також визначити відхилення базового 2025 року від показників попередніх років. Такий аналіз дозволяє встановити, наскільки місцеві бюджети відновилися після початкового воєнного шоку 2022 року та чи спостерігається посилення фінансової бази територіальних громад у наступні роки.

Таблиця 2.1

Динаміка доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 рр

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.	Відхилення 2025 р. до 2022 р., +/-	Відхилення 2025 р. до 2023 р., +/-	Відхилення 2025 р. до 2024 р., +/-	Темп зростання 2025 р. до 2022 р., %	Темп зростання 2025 р. до 2023 р., %	Темп зростання 2025 р. до 2024 р., %
Доходи місцевих бюджетів, млрд грн	555,1	652,6	676,5	784,3	229,2	131,7	107,8	141,3	120,2	115,9

Дані таблиці 2.1 свідчать про загальне зростання доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках. Якщо у 2022 році обсяг доходів місцевих бюджетів становив близько 555,1 млрд грн, то у 2025 році він зріс до 784,3 млрд грн. Отже, у 2025 році доходи місцевих бюджетів були вищими порівняно з 2022 роком на 229,2 млрд грн, що свідчить про суттєве номінальне відновлення ресурсної бази місцевого самоврядування.

Порівняно з 2023 роком, коли доходи місцевих бюджетів становили 652,6 млрд грн, показник 2025 року збільшився на 131,7 млрд грн. Це підтверджує, що після етапу первинної адаптації у 2023 році місцеві бюджети продовжили нарощувати фінансовий ресурс. Водночас відхилення 2025 року порівняно з 2024 роком також є позитивним, що свідчить про збереження тенденції до зростання доходів. За даними порталу «Децентралізація», у 2025 році загальний обсяг доходів місцевих бюджетів становив 784,3 млрд грн, з яких 504,6 млрд грн, або 64 %, сформували податкові надходження.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що доходи місцевих бюджетів у 2022–2025 роках поступово відновлювалися та зростали, незважаючи на складні умови воєнного стану. При цьому зростання доходів не слід

оцінювати лише як кількісне збільшення бюджетного ресурсу. Важливо враховувати, що у цей період одночасно зростали і потреби територіальних громад, зокрема у сфері безпеки, підтримки внутрішньо переміщених осіб, відновлення інфраструктури, забезпечення стабільної роботи комунальних установ та соціального захисту населення.

Для більш наочного відображення змін у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів України за 2022–2025 роки побудовано рисунок 2.1. Він дозволяє візуально простежити тенденцію зростання доходів і порівняти показники окремих років між собою.

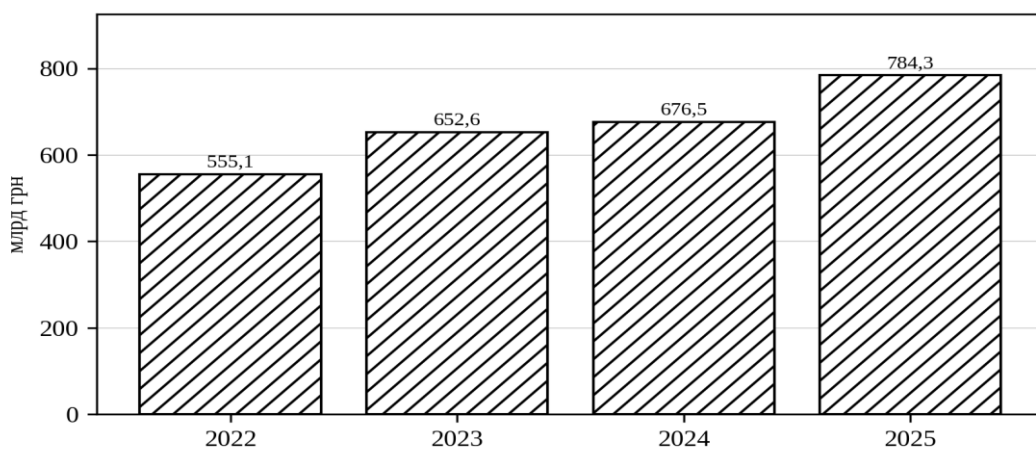


Рис. 2.1. Динаміка доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 рр.

Як видно з рисунка 2.1, найнижчий обсяг доходів місцевих бюджетів у досліджуваному періоді спостерігався у 2022 році. Це пояснюється початком повномасштабної війни, зниженням економічної активності, втратою частини платників податків, переміщенням населення та бізнесу, а також загальним погіршенням фінансово-економічної ситуації в окремих регіонах. У 2023 році відбулося помітне зростання доходів, що свідчить про адаптацію економіки та місцевого самоврядування до умов воєнного стану.

У 2024 році позитивна динаміка збереглася, однак темпи приросту були помірнішими порівняно з 2023 роком. Така ситуація може свідчити про поступову стабілізацію місцевих фінансів після різкого відновлення попереднього року. У 2025 році доходи місцевих бюджетів досягли найвищого рівня за аналізований період. Міністерство фінансів України також зазначає, що у 2025 році до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 514 млрд грн, що

на 63 млрд грн більше, ніж у 2024 році. Основними джерелами надходжень загального фонду без трансфертів були ПДФО, єдиний податок, плата за землю, акцизний податок, податок на прибуток підприємств приватного сектору та податок на нерухоме майно.

Наступним етапом аналізу є дослідження структури доходів місцевих бюджетів, оскільки саме структура показує, за рахунок яких джерел формується фінансова база територіальних громад. Для оцінки фінансової спроможності важливо враховувати не лише загальний обсяг доходів, а й співвідношення податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та офіційних трансфертів.

З метою визначення основних джерел формування доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках доцільно проаналізувати їх склад і структуру. Особливу увагу слід звернути на частку податкових надходжень та офіційних трансфертів, оскільки саме ці складові найбільше впливають на рівень фінансової самостійності територіальних громад.

Таблиця 2.2

Склад доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 рр.

Показник	2022 р., млрд грн	2023 р., млрд грн	2024 р., млрд грн	2025 р., млрд грн	Відхиленн я 2025 р. до 2022 р., +/-	Відхиленн я 2025 р. до 2023 р., +/-	Відхиленн я 2025 р. до 2024 р., +/-	Темп зростанн я 2025 р. до 2022 р., %	Темп зростанн я 2025 р. до 2023 р., %	Темп зростанн я 2025 р. до 2024 р., %
Податкові надходження	393,5	434,5	441,1	504,6	111,1	70,1	63,5	128,2	116,1	114,4
Неподаткові надходження	22,0	36,5	43,6	42,9	20,9	6,4	-0,7	195,0	117,5	98,4
Доходи від операцій з капіталом	2,3	3,6	4,9	6,0	3,7	2,4	1,1	260,9	166,7	122,4
Цільові фонди	0,3	0,4	0,1	0,9	0,6	0,5	0,8	300,0	225,0	900,0
Офіційні трансферти	137,0	177,6	189,3	229,9	92,9	52,3	40,6	167,8	129,4	121,4
Всього доходів	555,1	652,6	676,5	784,3	229,2	131,7	107,8	141,3	120,2	115,9

Дані таблиці 2.2 свідчать, що у структурі доходів місцевих бюджетів України впродовж 2022–2025 років домінували податкові надходження. Це підтверджує їх визначальну роль у формуванні фінансової бази територіальних громад. Висока частка податкових надходжень означає, що фінансова спроможність громад значною мірою залежить від стану місцевої економіки, рівня зайнятості населення, розміру заробітної плати, активності підприємництва та ефективності адміністрування місцевих податків і зборів.

У 2025 році податкові надходження становили 504,6 млрд грн, або 64 % загального обсягу доходів місцевих бюджетів. Така структура підтверджує, що саме податкова база залишається ключовим джерелом фінансової спроможності територіальних громад. Водночас офіційні трансфери у 2025 році становили 229,9 млрд грн, або 29 % загального обсягу доходів. Це свідчить про те, що державна підтримка продовжує відігравати важливу роль, особливо для громад із нижчим рівнем власної дохідної бази або для територій, які зазнали значного впливу воєнних дій.

Неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом мають значно меншу частку у структурі доходів місцевих бюджетів. Проте їх не можна вважати другорядними для розвитку громад, оскільки вони відображають здатність органів місцевого самоврядування ефективно управляти комунальним майном, адміністративними послугами, орендними платежами та іншими джерелами доходів. Зростання цих надходжень може бути додатковим резервом посилення фінансової автономії громад.

Для наочного відображення структури доходів місцевих бюджетів України у 2025 році побудовано рисунок 2.2. Він дає змогу визначити, які джерела мали найбільше значення у формуванні загального фінансового ресурсу місцевого самоврядування.

Рисунок 2.2 підтверджує, що найбільшу частку у структурі доходів місцевих бюджетів України у 2025 році становили податкові надходження. Це свідчить про залежність фінансової спроможності територіальних громад від стабільності податкової бази. Передусім ідеться про податок на доходи фізичних

осіб, єдиний податок, плату за землю, акцизний податок і податок на нерухоме майно.

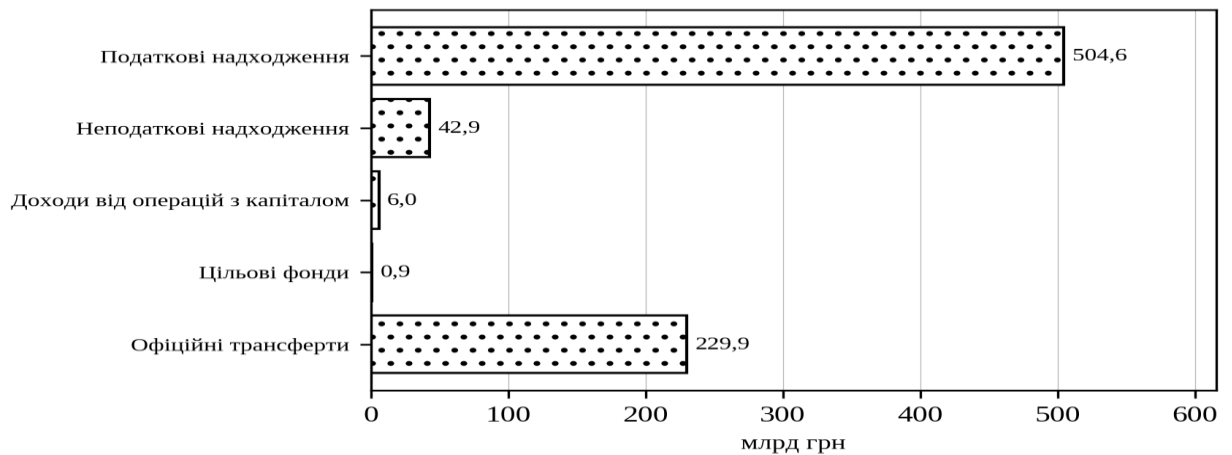


Рис. 2.2. Склад доходів місцевих бюджетів України у 2025 р.

За інформацією Міністерства фінансів України, у 2025 році основними джерелами доходів загального фонду місцевих бюджетів без урахування трансфертів були ПДФО — 300,3 млрд грн, єдиний податок — 76,4 млрд грн, плата за землю — 45,3 млрд грн, акцизний податок — 37,1 млрд грн, податок на прибуток підприємств приватного сектору — 20,4 млрд грн і податок на нерухоме майно — 12,7 млрд грн.

Значна частка офіційних трансфертів у структурі доходів свідчить про збереження ролі державного бюджету у підтримці місцевого самоврядування. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли фінансові можливості громад є нерівномірними. Громади, розташовані у тилкових регіонах, часто мають кращі умови для збереження підприємницької активності та залучення нових платників податків. Натомість прифронтові, деокуповані або постраждалі території більшою мірою залежать від трансфертів і цільової державної підтримки.

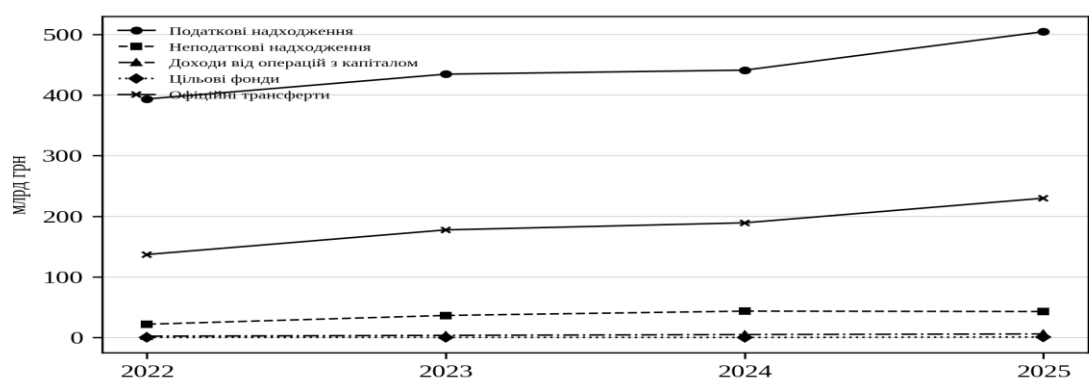


Рис. 2.3. Динаміка складових доходів місцевих бюджетів України

Для глибокої оцінки змін у доходах місцевих бюджетів доцільно визначити відхилення показників 2025 року від попередніх років. Такий підхід дозволяє оцінити не лише загальну динаміку, а й масштаб приросту фінансових ресурсів місцевих бюджетів відносно 2022, 2023 і 2024 років.

Таблиця 2.3

Структура доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 рр.

%

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Відхилення 2025 р. до 2022 р., в. п.	Відхилення 2025 р. до 2023 р., в. п.	Відхилення 2025 р. до 2024 р., в. п.
Податкові надходження	70,9	66,6	65,2	64,3	-6,6	-2,2	-0,9
Неподаткові надходження	4,0	5,6	6,4	5,5	1,5	-0,1	-1,0
Доходи від операцій з капіталом	0,4	0,6	0,7	0,8	0,4	0,2	0,0
Цільові фонди	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Офіційні трансферти	24,7	27,2	28,0	29,3	4,6	2,1	1,3
Всього доходів	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0

Результати розрахунків свідчать, що найбільше відхилення доходів місцевих бюджетів у 2025 році спостерігається порівняно з 2022 роком. Це є закономірним, оскільки 2022 рік був періодом найбільшого фінансово-економічного шоку для місцевого самоврядування. Зростання доходів у 2025 році відносно 2022 року демонструє поступове відновлення бюджетної системи на місцевому рівні та посилення здатності громад мобілізувати фінансові ресурси.

Відхилення 2025 року порівняно з 2023 роком також є суттєвим, що свідчить про продовження позитивної динаміки після першого етапу адаптації громад до умов війни. Порівняно з 2024 роком приріст є меншим, однак він

підтверджує збереження тенденції до збільшення доходів. Отже, 2025 рік можна розглядати як період подальшого зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зробити висновок, що у 2022–2025 роках доходи місцевих бюджетів України демонстрували тенденцію до поступового зростання після початкового зниження, спричиненого повномасштабною війною. Основу доходів становили податкові надходження, що підтверджує ключову роль власної податкової бази у забезпеченні фінансової спроможності громад. Водночас значна частка офіційних трансфертів свідчить про збереження потреби в державній підтримці, особливо для територій із нижчим рівнем економічної активності або тих, що постраждали від бойових дій.

Таким чином, доходи місцевих бюджетів безпосередньо впливають на фінансову спроможність територіальних громад. Їх зростання створює можливості для фінансування соціальної сфери, підтримки інфраструктури, реалізації місцевих програм, співфінансування проєктів розвитку та післявоєнного відновлення. Водночас подальше посилення фінансової спроможності громад потребує не лише збільшення загального обсягу доходів, а й удосконалення їх структури, зменшення надмірної залежності від трансфертів, розширення власної дохідної бази, підтримки місцевого підприємництва та ефективного управління майном територіальних громад.

Таблиця 2.4

Основні податкові джерела доходів загального фонду місцевих бюджетів
України у 2025 році

Податкове джерело	Обсяг, млрд грн	Частка у наведених податкових джерелах, %
Податок на доходи фізичних осіб	300,3	61,0
Єдиний податок	76,4	15,5
Плата за землю	45,3	9,2
Акцизний податок	37,1	7,5
Податок на прибуток підприємств приватного сектору	20,4	4,1
Податок на нерухоме майно	12,7	2,6

Дані таблиці 2.4 свідчать, що доходи місцевих бюджетів безпосередньо впливають на рівень фінансової спроможності територіальних громад. Найбільше значення мають податкові надходження, оскільки саме вони формують основну частину власної дохідної бази громад. Водночас офіційні трансферти залишаються важливим джерелом фінансової підтримки, особливо для територій, які мають нижчий податковий потенціал або зазнали негативного впливу воєнних дій.

Позитивна динаміка доходів у 2023–2025 рр. свідчить про поступову адаптацію місцевих бюджетів до умов воєнного стану. Однак зростання загального обсягу доходів не означає повного вирішення проблеми фінансової самостійності громад, оскільки значна частина територій залишається залежною від державної підтримки. Тому важливим завданням регіональної фінансової політики є не лише збільшення доходів місцевих бюджетів, а й підвищення частки власних стабільних джерел фінансування.

Отже, проведений аналіз доходів місцевих бюджетів України у 2022–2025 рр. засвідчив, що їх формування відбувалося в умовах значних фінансово-економічних викликів, спричинених повномасштабною війною, зміною економічної активності регіонів, релокацією бізнесу, міграційними процесами та зростанням потреб територіальних громад.

Найбільш складним для місцевих бюджетів був 2022 р., коли початок повномасштабної війни негативно вплинув на дохідну базу багатьох громад. Водночас у 2023–2025 рр. спостерігалася позитивна динаміка доходів, що свідчить про поступове відновлення фінансового потенціалу місцевого самоврядування.

Основу доходів місцевих бюджетів упродовж аналізованого періоду становили податкові надходження. Їх домінуюча роль підтверджує, що фінансова спроможність територіальних громад значною мірою залежить від стану місцевої економіки, рівня зайнятості населення, стабільності виплати заробітної плати, розвитку малого й середнього бізнесу, а також ефективності

адміністрування місцевих податків і зборів. Найважливішими джерелами податкових доходів залишалися податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, плата за землю, акцизний податок і податок на нерухоме майно.

Офіційні трансферти у 2022–2025 рр. залишалися важливим елементом доходів місцевих бюджетів. Їх наявність дозволяла забезпечувати фінансове вирівнювання територій, підтримувати громади з нижчою дохідною спроможністю та фінансувати окремі делеговані повноваження. Водночас значна частка трансфертів свідчить про те, що не всі територіальні громади мають достатній рівень власної фінансової автономії. Особливо це стосується прифронтових, деокупованих і постраждалих територій, де податкова база була суттєво ослаблена.

Неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом мали менше значення у структурі доходів місцевих бюджетів, однак вони залишаються важливими резервами зміцнення фінансової бази громад. Їх збільшення можливе за умови ефективнішого управління комунальним майном, земельними ресурсами, адміністративними послугами, орендними платежами та іншими місцевими активами.

Таким чином, у 2022–2025 рр. доходи місцевих бюджетів України продемонстрували здатність до поступового відновлення та зростання. Це позитивно вплинуло на фінансову спроможність територіальних громад, оскільки розширило їхні можливості щодо фінансування соціальної сфери, інфраструктури, місцевих програм, безпекових заходів і проєктів відновлення. Водночас для подальшого зміцнення фінансової спроможності громад необхідно забезпечити розширення власної дохідної бази, підтримку підприємницької активності, створення робочих місць, підвищення ефективності адміністрування податків, раціональне управління комунальним майном і поступове зменшення надмірної залежності окремих громад від міжбюджетних трансфертів.

2.2. Аналіз видатків місцевих бюджетів у 2022–2025 роках у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів

Для комплексного аналізу видатків місцевих бюджетів у 2022–2025 роках доцільно передусім визначити основні етапи трансформації видаткової політики територіальних громад в умовах воєнного стану. Повномасштабна війна істотно змінила пріоритети використання бюджетних коштів, оскільки до традиційних напрямів фінансування соціально-економічного розвитку додалися нові завдання, пов'язані з безпекою населення, підтримкою внутрішньо переміщених осіб, ліквідацією наслідків руйнувань, відновленням житлового фонду та об'єктів соціальної інфраструктури. У зв'язку з цим місцеві бюджети стали не лише джерелом поточного фінансування потреб громад, а й важливим інструментом відновлення регіонів.

З метою узагальнення змін у видатковій політиці місцевих бюджетів України в умовах війни доцільно виокремити основні фази їх функціонування у 2022–2025 роках. Такий підхід дозволяє простежити, як поступово змінювалися бюджетні пріоритети територіальних громад: від екстреного реагування на воєнні виклики до поступового відновлення капітальних видатків і підготовки до повноцінної післявоєнної відбудови. (табл.2.5)

Дані таблиці 2.5 свідчать, що у 2022–2025 роках видаткова політика місцевих бюджетів пройшла кілька послідовних етапів трансформації. Перший етап, який охоплює 2022 рік — початок 2023 року, можна охарактеризувати як фазу шоку та економії. У цей період більшість громад була змушена переглянути бюджетні пріоритети, скоротити або відкласти фінансування частини інфраструктурних і розвиткових проєктів, а наявні ресурси спрямувати на першочергові потреби: підтримку життєдіяльності громад, захищені статті видатків, допомогу населенню, забезпечення роботи комунальних підприємств, облаштування укриттів та реагування на наслідки бойових дій.

Другий етап — фаза стабілізації та адаптації — припадає переважно на 2023–2025 роки. Його особливістю стало поступове відновлення бюджетного

планування, повернення до фінансування окремих капітальних видатків, активізація програм відновлення, а також поєднання ресурсів місцевих бюджетів із коштами державного бюджету та міжнародних партнерів. За даними дослідження М. Кужелєва, А. Нечипоренко та С. Стабіаса, у 2023 році частка капітальних видатків місцевих бюджетів зросла до 23,7 %, тоді як у 2022 році вона становила лише 10,2 %, що свідчить про поступове відновлення інвестиційної функції місцевих бюджетів.

Таблиця 2.5

Фази трансформації видаткової політики місцевих бюджетів України у
2022-2025 роках

Період	Фаза	Зміст видаткової політики	Вплив на соціально-економічний розвиток регіонів
2022 р. - початок 2023 р.	Фаза шоку і економії	Перегляд бюджетних пріоритетів, призупинення більшості проєктів розвитку, концентрація коштів на першочергових потребах громад, захищених статтях, підтримці комунальної сфери та безпекових заходах.	Збереження базової життєдіяльності громад; скорочення капітальних видатків і тимчасове обмеження розвитку.
Початок 2023 р. - 2025 р.	Фаза стабілізації та адаптації	Поступове відновлення економічної активності, зростання ролі трансфертів і міжнародної допомоги, повернення до фінансування окремих програм розвитку та відновлення.	Відновлення інвестиційної функції місцевих бюджетів; посилення ролі громад у підтримці соціальної та інфраструктурної стабільності.
Після завершення війни	Фаза відновлення та відбудови	Масштабна реконструкція інфраструктури, житлового фонду, соціальних об'єктів та комунальних мереж на основі стратегічного планування.	Формування основи для довгострокового економічного зростання, повернення населення та модернізації регіонів.

Третій етап пов'язаний із перспективою повноцінного післявоєнного відновлення. Його зміст полягає не лише у відбудові зруйнованих об'єктів, а й у модернізації регіональної інфраструктури відповідно до сучасних стандартів безпеки, енергоефективності, доступності та сталого розвитку. Саме тому важливо, щоб видатки місцевих бюджетів у майбутньому були спрямовані не тільки на поточне утримання громад, а й на довгострокові проєкти соціально-економічного розвитку.

Наступним важливим аспектом аналізу є визначення джерел фінансування відновлення територіальних громад. В умовах обмеженості місцевих ресурсів

видатки місцевих бюджетів не можуть повністю покрити потреби у відновленні, тому особливого значення набуває поєднання кількох джерел фінансування. Для забезпечення відновлення територіальних громад використовуються різні джерела фінансування, серед яких важливе місце належить місцевим бюджетам, державному бюджету, державним фондам, міжнародній допомозі та приватному капіталу. Їх систематизація дозволяє визначити роль кожного джерела у процесах відбудови та оцінити можливості посилення фінансового забезпечення регіонального розвитку.

Таблиця 2.6

Основні джерела фінансування проєктів з відновлення територіальних громад

Джерело фінансування	Зміст і напрями використання
Видатки місцевих бюджетів	видатки в межах бюджетних програм; видатки з бюджетів розвитку; видатки на програми відновлення; співфінансування об'єктів; фонди відновлення на рівні територіальних громад
Видатки державного бюджету	кошти Фонду ліквідації наслідків збройної агресії; кошти резервного фонду; кошти країн-партнерок
Фінанси державних фондів	кошти фонду United24; кошти Фонду відновлення зруйнованого майна та інфраструктури
Приватний капітал	кошти українських і міжнародних благодійних фондів; кошти фізичних і юридичних осіб

У таблиці 2.6 узагальнено основні джерела фінансування проєктів з відновлення територіальних громад. Така візуалізація дозволяє показати, що видатки місцевих бюджетів є лише одним із елементів ширшої системи фінансового забезпечення відбудови регіонів.

У цій системі місцеві бюджети мають особливе значення, оскільки саме вони забезпечують первинне фінансування найближчих до населення потреб, а також можуть виступати джерелом співфінансування для залучення додаткових коштів.

Державний бюджет і державні фонди дають змогу підтримувати громади, які не мають достатньої власної дохідної бази або зазнали значних руйнувань. Міжнародні партнери забезпечують додатковий фінансовий ресурс, технологічну підтримку та інституційний досвід. Приватний капітал може бути важливим для реалізації інвестиційних проєктів, розвитку житлового будівництва, модернізації комунальної інфраструктури та створення нових робочих місць. Тому ефективна видаткова політика місцевих бюджетів має бути

зорієнтована не лише на використання власних коштів, а й на здатність залучати та координувати додаткові фінансові ресурси.

Таблиця 2.7

Динаміка видатків місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках

млрд грн

Напрямок видатків	2022	2023	2024	2025	Відх. 2025/ 2022	Відх. 2025/ 2023	Відх. 2025/ 2024
Загальний обсяг видатків місцевих бюджетів	541,4	670,7	701,3	808,7	267,3	138,0	107,4
Загальнодержавні функції	67,2	119,7	117,6	160,2	93,0	40,5	42,6
Громадський порядок, безпека та судова влада	11,3	16,8	20,1	17,6	6,3	0,8	-2,5
Економічна діяльність	112,1	113,0	96,7	89,4	-22,7	-23,6	-7,3
Житлово-комунальне господарство	40,7	62,0	58,6	76,1	35,4	14,1	17,5
Охорона здоров'я	32,9	38,2	37,1	43,2	10,3	5,0	6,1
Духовний та фізичний розвиток	15,2	26,7	30,2	32,7	17,5	6,0	2,5
Освіта	232,3	248,2	283,7	326,8	94,5	78,6	43,1
Соціальний захист та соціальне забезпечення	29,2	44,9	57,2	61,6	32,4	16,7	4,4
Охорона навколишнього природного середовища	0,5	1,2	0,1	1,2	0,7	0,0	1,1

Дані таблиці 2.7. свідчать про загальне зростання обсягу видатків місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках. У 2022 році їх сума становила 541,4 млрд грн, у 2023 році зросла до 670,7 млрд грн, у 2024 році – до 701,3 млрд грн, а у 2025 році досягла 808,7 млрд грн. Абсолютне відхилення 2025 року порівняно з 2022 роком становило 267,3 млрд грн, порівняно з 2023 роком – 138,0 млрд грн, а порівняно з 2024 роком – 107,4 млрд грн. Отже, видаткова частина місцевих бюджетів демонструвала стійке нарощування, що відображає посилення ролі місцевого рівня у фінансуванні суспільно важливих потреб в умовах воєнного стану та відновлення.

Найбільшим напрямом видатків протягом усього періоду залишалася освіта. Її фінансування зросло з 232,3 млрд грн у 2022 році до 326,8 млрд грн у 2025 році, тобто на 94,5 млрд грн. Порівняно з 2023 роком приріст становив 78,6

млрд грн, а порівняно з 2024 роком – 43,1 млрд грн. Така динаміка пояснюється тим, що місцеві бюджети забезпечують утримання освітньої мережі, оплату праці, комунальні послуги, харчування, організацію безпечного освітнього середовища та поточні потреби закладів освіти. Висока частка освіти підтверджує соціальну спрямованість місцевих бюджетів.

Видатки на загальнодержавні функції також істотно зросли. У 2022 році вони становили 67,2 млрд грн, а у 2025 році – 160,2 млрд грн, тобто збільшилися на 93,0 млрд грн. Найпомітніше зростання відбулося порівняно з 2022 роком, що може бути пов'язано з підвищенням адміністративного навантаження на органи місцевого самоврядування, необхідністю організації управлінських процесів в умовах воєнного стану, координації програм підтримки населення, відновлення та забезпечення безперервної роботи громад.

Видатки на економічну діяльність мали протилежну тенденцію. Якщо у 2022 році вони становили 112,1 млрд грн, то у 2025 році зменшилися до 89,4 млрд грн. Відхилення 2025 року до 2022 року становило мінус 22,7 млрд грн, до 2023 року – мінус 23,6 млрд грн, а до 2024 року – мінус 7,3 млрд грн. Це свідчить про скорочення можливостей громад фінансувати розвиткові напрями, інвестиційні проекти, транспортну інфраструктуру та інші заходи економічного характеру через переорієнтацію ресурсів на першочергові соціальні, безпекові та комунальні потреби.

Видатки на житлово-комунальне господарство зросли з 40,7 млрд грн у 2022 році до 76,1 млрд грн у 2025 році. Абсолютний приріст за період становив 35,4 млрд грн. Це зростання відображає підвищення значення місцевих бюджетів у підтримці критичної інфраструктури, благоустрою, ремонті об'єктів комунального господарства, забезпеченні енергетичної стійкості громад і ліквідації наслідків руйнувань. Особливо важливим цей напрям є для територіальних громад, які несуть відповідальність за безперервне надання базових послуг населенню.

Соціальний захист та соціальне забезпечення демонстрували одну з найбільш виражених позитивних динамік. Видатки за цим напрямом зросли з

29,2 млрд грн у 2022 році до 61,6 млрд грн у 2025 році, тобто на 32,4 млрд грн. Зростання пов'язане з посиленням соціального навантаження на громади, підтримкою внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, військовослужбовців, малозабезпечених громадян та інших вразливих категорій населення. Це підтверджує, що місцеві бюджети виконують не лише фінансово-розподільчу, а й стабілізаційну соціальну функцію.



Рис. 2.4. Динаміка загального обсягу видатків місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках, млрд грн

Видатки на охорону здоров'я збільшилися з 32,9 млрд грн у 2022 році до 43,2 млрд грн у 2025 році, тобто на 10,3 млрд грн. Хоча темпи приросту за цим напрямом були нижчими, ніж у сфері освіти або соціального захисту, стабільне зростання свідчить про необхідність підтримки місцевої медичної інфраструктури, комунальних закладів охорони здоров'я, програм громадського здоров'я та заходів, пов'язаних із доступністю медичних послуг на місцевому рівні.

Окрему увагу слід звернути на видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу. У 2022 році вони становили 11,3 млрд грн, у 2023 році – 16,8 млрд грн, у 2024 році – 20,1 млрд грн, а у 2025 році – 17,6 млрд грн. Незважаючи на зменшення порівняно з 2024 роком на 2,5 млрд грн, показник 2025 року перевищував рівень 2022 року на 6,3 млрд грн. Це свідчить про збереження підвищеного значення безпекових видатків в умовах війни, фінансування місцевих програм безпеки, підтримку територіальної оборони та заходів із захисту населення.

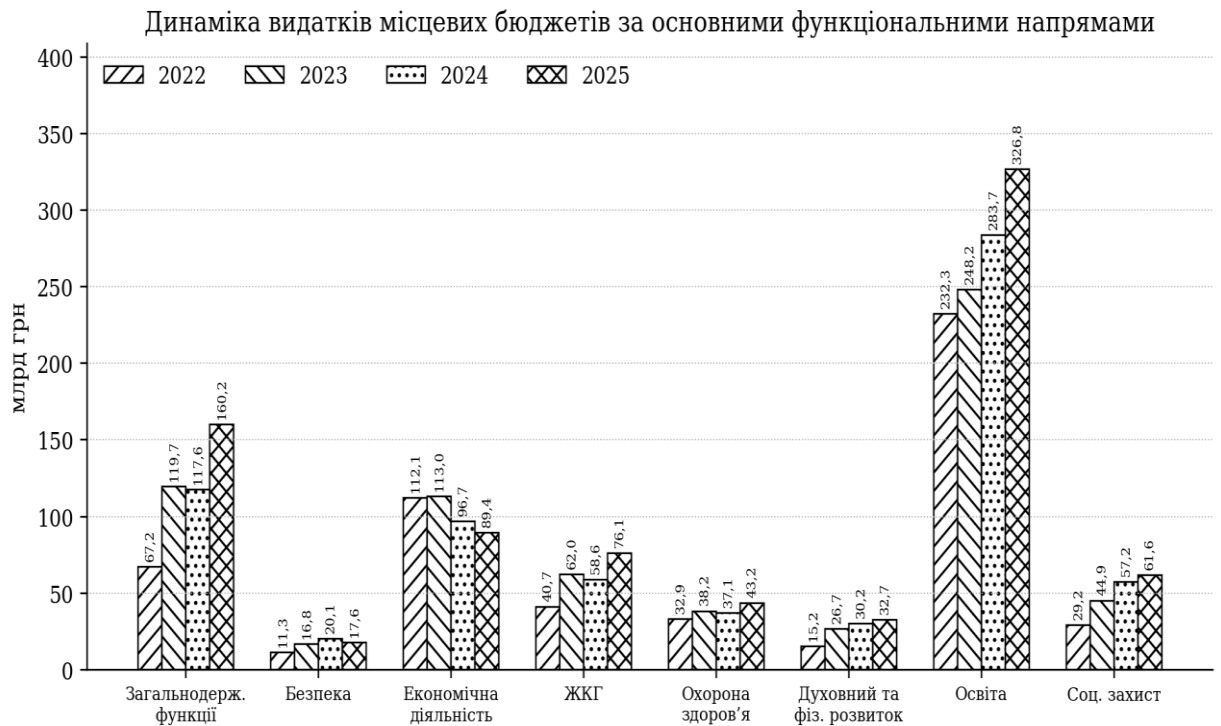


Рис. 2.5. Динаміка видатків місцевих бюджетів за основними функціональними напрямками у 2022–2025 роках, млрд грн

Видатки на духовний та фізичний розвиток зросли з 15,2 млрд грн у 2022 році до 32,7 млрд грн у 2025 році. Абсолютне збільшення становило 17,5 млрд грн. Така динаміка свідчить про поступове відновлення фінансування культури, спорту, молодіжної політики та інших напрямів, які формують соціальну згуртованість громад. Водночас видатки на охорону навколишнього природного середовища залишалися найменшими: у 2025 році вони становили 1,2 млрд грн, що лише на 0,7 млрд грн більше, ніж у 2022 році.

Факторний аналіз дає змогу виокремити кілька основних чинників зміни структури видатків місцевих бюджетів. Першим фактором був воєнний стан, який зумовив зростання потреб у фінансуванні безпеки, соціального захисту, критичної інфраструктури та життєзабезпечення громад. Другим фактором стало збільшення соціального навантаження на територіальні громади, що відобразилося у зростанні видатків на соціальний захист. Третім фактором була необхідність збереження базових публічних послуг, насамперед у сфері освіти та охорони здоров'я. Четвертим фактором виступила потреба у відновленні й підтримці комунальної інфраструктури. П'ятим фактором була обмеженість

фінансових ресурсів, що спричинила скорочення фінансування окремих розвиткових напрямів, зокрема економічної діяльності.

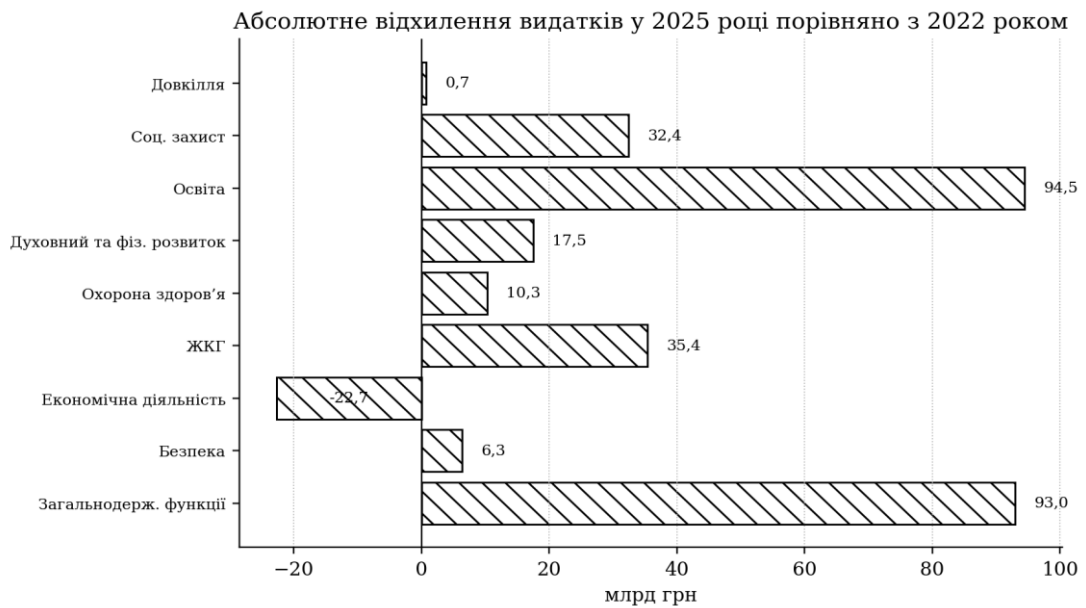


Рис. 2.6. Абсолютне відхилення видатків місцевих бюджетів України у 2025 році порівняно з 2022 роком, млрд грн

Отже, у 2022–2025 роках видатки місцевих бюджетів України зростали, але їх структура змінювалася нерівномірно. Найбільше значення зберігали освіта, загальнодержавні функції, економічна діяльність, житлово-комунальне господарство та соціальний захист. Водночас динаміка свідчить про поступове посилення соціальної та стабілізаційної ролі місцевих бюджетів. У контексті євроінтеграції це підтверджує необхідність підвищення ефективності видатків, посилення прозорості бюджетного процесу, орієнтації бюджетних ресурсів на стійкість громад, якість публічних послуг та довгостроковий розвиток регіонів.

Водночас ресурсів місцевих бюджетів недостатньо для повного покриття масштабних потреб, спричинених війною. Тому важливим джерелом виступає державний бюджет, зокрема кошти Фонду ліквідації наслідків збройної агресії, резервного фонду та інші цільові ресурси. Окреме значення мають кошти міжнародних партнерів, благодійних фондів та міжнародних фінансових організацій. У статті зазначено, що саме синергія коштів державного бюджету, місцевих бюджетів і міжнародних партнерів сприяє прискоренню та підвищенню ефективності реалізації відновлювальних проєктів.

Приватний капітал також може відігравати важливу роль у процесах відбудови, особливо через механізми державно-приватного партнерства, інвестиційні проєкти, участь бізнесу у відновленні інфраструктури та підтримку місцевого економічного розвитку. Таким чином, ефективна відбудова регіонів потребує не одного джерела фінансування, а комплексної моделі, у межах якої місцеві бюджети виконують координуючу і співфінансуючу роль.

Для оцінки пріоритетів відновлення доцільно розглянути розподіл видатків місцевих бюджетів за основними напрямками використання. Такий аналіз дає змогу визначити, на які об'єкти спрямовувалися кошти у першу чергу та які сфери соціально-економічного розвитку потребували найбільшого фінансування. Дані рис 2.7. засвідчують, що у 2023-2025 роках найбільша частина видатків місцевих бюджетів на відновлення була спрямована на освітні установи та житловий фонд. Видатки на відновлення закладів освіти становили 190,59 млн грн, що дорівнювало 44,81 % загальної суми таких видатків. Це свідчить про високий пріоритет забезпечення безперервності освітнього процесу, створення безпечних умов для дітей і молоді, а також відновлення пошкодженої освітньої інфраструктури.

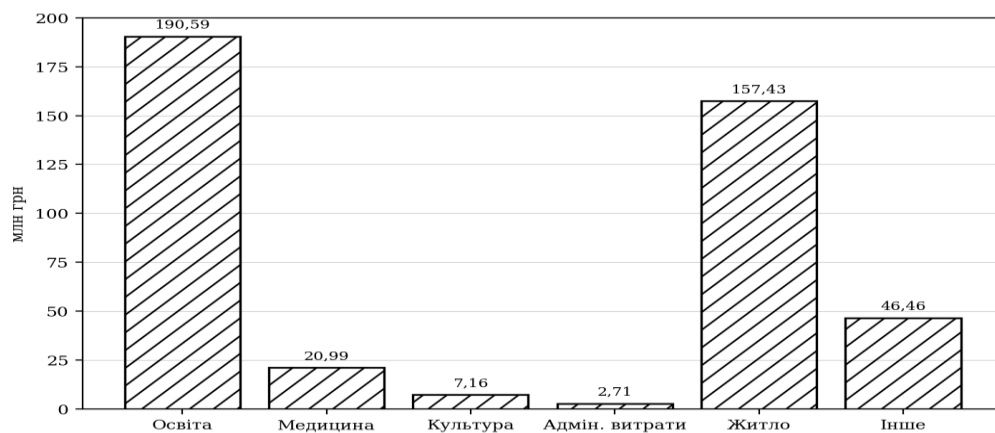


Рис. 2.7. Розподіл видатків місцевих бюджетів на відновлення за напрямками використання у 2023-2025 р., млн грн

Другим за обсягом напрямом було відновлення житлового фонду — 157,43 млн грн, або 37,01 % загальної суми видатків. Такий показник підтверджує, що забезпечення населення житлом і відновлення умов проживання є одним із ключових завдань місцевої бюджетної політики в умовах війни. Відновлення

житла має не лише соціальне, а й економічне значення, оскільки сприяє поверненню населення до громад, збереженню трудового потенціалу та стабілізації місцевого розвитку.

Видатки на інші напрями були значно меншими: на медицину — 20,99 млн грн, на культуру — 7,16 млн грн, на адміністративні витрати — 2,71 млн грн, на інші об'єкти — 46,46 млн грн. Така структура свідчить про концентрацію бюджетних ресурсів на найбільш нагальних потребах — освіті та житлі. Водночас менші обсяги фінансування інших сфер не означають їх другорядності, оскільки медична, культурна, соціальна та комунальна інфраструктура також є важливою умовою повноцінного життя громади.

Отже, видатки місцевих бюджетів мають багатовимірний вплив на соціально-економічний розвиток регіонів. Поточні видатки забезпечують безперервність функціонування базових сфер життєдіяльності громад, зокрема освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури та житлово-комунального господарства. Капітальні видатки створюють довгостроковий розвитковий ефект, оскільки спрямовуються на будівництво, реконструкцію, модернізацію та відновлення інфраструктурних об'єктів.

Видатки на відновлення мають особливе значення в умовах війни, оскільки вони спрямовані на повернення громад до нормального функціонування. Їх результатом є не лише відбудова пошкоджених об'єктів, а й формування умов для повернення населення, відновлення роботи закладів освіти, охорони здоров'я, комунальних послуг і місцевої економіки. Видатки на соціальну підтримку сприяють зниженню соціальної напруги, допомозі вразливим категоріям населення та підтримці внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, видатки місцевих бюджетів є не лише фінансовою категорією, а й інструментом практичного впливу на якість життя населення, економічну стійкість громад і перспективи регіонального розвитку. Їх ефективність залежить від правильного визначення пріоритетів, прозорого використання коштів, здатності залучати додаткові ресурси та орієнтації на довгостроковий результат.

Проведений аналіз видатків місцевих бюджетів у 2022–2025 роках свідчить, що в умовах повномасштабної війни вони стали одним із ключових інструментів забезпечення життєдіяльності територіальних громад, підтримки соціальної стабільності та відновлення пошкодженої інфраструктури. У 2022 році видаткова політика місцевих бюджетів була переорієнтована на першочергові потреби, пов'язані з безпекою, соціальною підтримкою населення, функціонуванням комунальної сфери та реагуванням на наслідки бойових дій. Це призвело до скорочення капітальних видатків і тимчасового обмеження реалізації частини розвиткових проєктів.

У 2023–2025 роках спостерігалось поступове відновлення інвестиційної та розвиткової функції місцевих бюджетів. Зростання частки капітальних видатків у 2023 році порівняно з 2022 роком свідчить про адаптацію місцевого самоврядування до умов воєнного стану та поступове повернення до фінансування модернізації інфраструктури, соціальних об'єктів і житлового фонду. Водночас видатки місцевих бюджетів залишалися територіально нерівномірними, оскільки прифронтові й деокуповані регіони мали значно вищі потреби у відновленні, але часто володіли слабшою власною дохідною базою.

Особливе значення у структурі видатків на відновлення мали освіта та житловий фонд. Це свідчить про пріоритетність відновлення умов для навчання, проживання населення та повернення громад до нормального функціонування. Разом з тим, фінансування медичних, соціальних, культурних, комунальних та інших об'єктів також має важливе значення для комплексного соціально-економічного розвитку регіонів. Отже, видатки місцевих бюджетів у 2022–2025 роках виконували не лише поточну фінансову функцію, а й антикризову, соціальну, відновлювальну та розвиткову. Їх подальша ефективність залежатиме від підвищення прозорості бюджетного процесу, посилення фінансового контролю, розширення співфінансування з державного бюджету та міжнародних джерел, розвитку стратегічного планування на рівні громад і застосування принципу «build back better» у процесі післявоєнної відбудови регіонів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Напрями підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів в умовах європейської інтеграції України

Підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів в умовах європейської інтеграції України є одним із ключових напрямів посилення ролі територіальних громад у реалізації регіональної фінансової політики. В умовах воєнного стану, значних бюджетних обмежень, зростання соціальних потреб населення та необхідності відновлення пошкодженої інфраструктури місцеві бюджети виконують не лише класичну функцію фінансування поточних потреб громад, а й стають важливим інструментом економічної стійкості, просторового розвитку, соціальної підтримки та післявоєнної модернізації регіонів.

Саме тому фінансова спроможність місцевих бюджетів має розглядатися не лише як достатність доходів для покриття видатків, а як здатність органів місцевого самоврядування самостійно планувати розвиток територій, забезпечувати якісні публічні послуги, залучати додаткові ресурси, ефективно управляти бюджетними коштами та відповідати стандартам багаторівневого врядування, характерним для країн Європейського Союзу.

Актуальність цього питання посилюється тим, що Бюджетна декларація на 2026–2028 роки прямо пов’язує бюджетну політику держави з пріоритетами європейської інтеграції України та середньостроковим плануванням державних фінансів. У документі також визначено прогностичні показники місцевих бюджетів і міжбюджетних трансфертів на 2026–2028 роки, що засвідчує важливість узгодження державної та місцевої бюджетної політики у середньостроковій перспективі [1; 2].

Одним із першочергових напрямів підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів є забезпечення стабільності та передбачуваності їх дохідної

бази. Для територіальних громад особливе значення має збереження достатньої частки податку на доходи фізичних осіб, оскільки саме ПДФО традиційно є одним із найбільш вагомих джерел наповнення загального фонду місцевих бюджетів. У контексті Бюджетної декларації на 2026–2028 роки дискусійним залишається питання можливого повернення 4 % ПДФО до державного бюджету. Такий підхід може бути обґрунтований потребами централізації ресурсів для фінансування загальнодержавних видатків, однак водночас він створює ризики для фінансової автономії територіальних громад, оскільки зменшує їхню здатність планувати видатки розвитку, підтримувати комунальну інфраструктуру та реалізовувати місцеві програми [36].

У зв'язку з цим доцільним є законодавче закріплення стабільних правил розподілу основних податкових надходжень між державним і місцевими бюджетами. Часті зміни у розподілі ПДФО, трансфертів або окремих податкових платежів знижують можливості громад формувати реалістичні програми соціально-економічного розвитку, планувати капітальні видатки та залучати партнерські ресурси. В умовах європейської інтеграції України особливої ваги набуває принцип субсидіарності, за яким публічні послуги мають надаватися на тому рівні влади, який є найближчим до громадян і здатний найбільш ефективно їх забезпечити. Однак реалізація цього принципу неможлива без належного фінансового забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування.

Другим важливим напрямом є розширення власної дохідної бази місцевих бюджетів. Йдеться не лише про збільшення обсягів податкових надходжень, а й про підвищення якості адміністрування місцевих податків і зборів. До таких платежів належать, зокрема, єдиний податок, податок на майно, плата за землю, туристичний збір та інші місцеві надходження. Потенціал цих джерел часто використовується не повною мірою через недосконалість місцевого обліку земельних ділянок і нерухомості, недостатню цифровізацію реєстрів, наявність податкової заборгованості, тінізацію підприємницької діяльності та нерівномірність економічного розвитку територій.

Тому органам місцевого самоврядування необхідно посилювати роботу з інвентаризації земельних ресурсів, оновлення нормативної грошової оцінки земель, виявлення необлікованого майна, упорядкування договорів оренди комунального майна та земельних ділянок, а також підвищення прозорості управління активами громади. Такі заходи безпосередньо впливають на збільшення власних доходів місцевих бюджетів і зменшують залежність громад від трансфертної підтримки з державного бюджету.

У цьому контексті особливе значення має розвиток місцевого підприємництва. Малий і середній бізнес формує робочі місця, забезпечує надходження ПДФО, єдиного податку, плати за землю та інших платежів, а також створює економічну основу для самодостатності територіальних громад. Тому фінансова спроможність місцевих бюджетів значною мірою залежить від того, наскільки громади здатні формувати сприятливе бізнес-середовище. До практичних заходів у цьому напрямі можна віднести спрощення адміністративних процедур, розвиток центрів підтримки підприємництва, створення індустріальних парків, підтримку релокованого бізнесу, розвиток місцевих програм мікрогрантів, консультаційний супровід підприємців, а також партнерство з банками, міжнародними фондами та програмами технічної допомоги.

Третім напрямом підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів є удосконалення системи міжбюджетних трансфертів. В умовах значної нерівномірності податкової бази громад трансферти залишаються важливим механізмом фінансового вирівнювання. Однак вони мають не лише покривати поточні потреби, а й стимулювати розвиток громад, підвищення ефективності управління та нарощування власних доходів. Бюджетна декларація на 2026–2028 роки містить окремі показники міжбюджетних трансфертів, зокрема освітньої субвенції, базової та реверсної дотацій, а також інших дотацій і субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам [2].

Разом з тим система міжбюджетних відносин потребує подальшого вдосконалення з позицій прозорості, справедливості та прогнозованості. Для

громад важливо, щоб обсяги освітньої, соціальної, інфраструктурної та іншої підтримки визначалися за зрозумілими формулами, враховували чисельність населення, мережу бюджетних установ, наслідки війни, рівень руйнувань, демографічні зміни, кількість внутрішньо переміщених осіб і реальну вартість надання публічних послуг. Особливої уваги потребують громади, що перебувають поблизу зони бойових дій, прикордонні території, деокуповані населені пункти та громади з високим навантаженням на соціальну інфраструктуру.

Четвертим напрямом є перехід від переважно поточного фінансування до стратегічного бюджетного планування розвитку. Місцевий бюджет має бути не лише кошторисом доходів і видатків, а фінансовим інструментом реалізації стратегії розвитку громади. Для цього необхідно забезпечити узгодженість між місцевими стратегіями розвитку, програмами соціально-економічного розвитку, бюджетними програмами, середньостроковим бюджетним плануванням і проєктами відновлення. Європейська практика публічних фінансів ґрунтується на зв'язку між цілями політики, ресурсами, результатами та оцінкою ефективності. Тому громадам доцільно посилювати застосування програмно-цільового методу, системи показників результативності, моніторингу виконання бюджетних програм і публічного звітування про досягнуті результати.

У цьому аспекті важливим є використання цифрових інструментів бюджетного аналізу. Зокрема, дашборд фінансових показників громад на порталі «Децентралізація» дає можливість порівнювати ключові параметри фінансово-бюджетної діяльності територіальних громад, зокрема доходи, видатки та інші показники, які можуть використовуватися для оцінки бюджетної спроможності [16]. Такі інструменти мають застосовуватися не формально, а як база для ухвалення управлінських рішень: визначення слабких місць у структурі доходів, оцінки залежності від трансфертів, порівняння з подібними громадами, планування заходів із нарощування власної дохідної бази.

П'ятим напрямом є активне залучення зовнішніх фінансових ресурсів, зокрема коштів міжнародної технічної допомоги, грантів, кредитних програм,

інвестиційних фондів і партнерських проєктів. У цьому питанні важливе значення має Ukraine Facility — фінансовий інструмент Європейського Союзу для підтримки України у 2024–2027 роках. У межах цього інструменту передбачена підтримка макрофінансової стабільності, реформ, відновлення, реконструкції та модернізації України. Окреме значення має Ukraine Investment Framework, який передбачає 9,5 млрд євро підтримки ЄС і спрямований на мобілізацію публічних та приватних інвестицій для відновлення та реконструкції України [5].

Для місцевих бюджетів це означає, що громади повинні підвищувати власну інституційну спроможність до підготовки якісних проєктних заявок, фінансово-економічних обґрунтувань, техніко-економічних розрахунків, планів сталості проєктів та системи моніторингу результатів. У практичному вимірі фінансова спроможність громади дедалі більше залежатиме не лише від обсягу податкових надходжень, а й від здатності місцевої влади працювати з міжнародними програмами, залучати партнерів, забезпечувати співфінансування, прозоро проводити закупівлі та звітувати за використані кошти.

Шостим напрямом є підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів. Зміцнення фінансової спроможності не може зводитися лише до нарощування доходів. Не менш важливим є раціональне використання наявних ресурсів. У цьому контексті необхідно здійснювати аудит місцевих програм, оцінювати їхню результативність, уникати дублювання видатків, переглядати неефективні або застарілі програми, оптимізувати мережу бюджетних установ із дотриманням доступності та якості послуг. Особливої уваги потребують видатки на освіту, житлово-комунальне господарство, соціальний захист, благоустрій, транспортну інфраструктуру та енергоефективність.

Окремим резервом зміцнення місцевих бюджетів є енергомодернізація комунальної інфраструктури. В умовах високих витрат на енергоносії громади мають об'єктивну зацікавленість у впровадженні енергоефективних заходів у школах, лікарнях, адміністративних будівлях, закладах культури, системах

водопостачання та теплопостачання. Такі заходи потребують початкових капітальних вкладень, однак у середньостроковій перспективі дають змогу скоротити поточні видатки бюджету, підвищити стійкість комунальної інфраструктури та наблизити місцеву політику до європейських вимог зеленого переходу.

Сьомим напрямом є розвиток публічно-приватного партнерства та муніципального інвестування. Місцеві бюджети не здатні самостійно профінансувати всі потреби відновлення, модернізації та розвитку, тому громадам необхідно активніше використовувати партнерські моделі фінансування. Йдеться про співпрацю з бізнесом у сферах енергоефективності, управління відходами, транспорту, індустріальної інфраструктури, житлово-комунальних послуг, цифровізації та розвитку соціальної інфраструктури. Водночас публічно-приватне партнерство має застосовуватися обережно, із належною оцінкою фінансових ризиків, прозорим розподілом відповідальності сторін і захистом інтересів територіальної громади.

Восьмим напрямом є посилення прозорості, підзвітності та громадської участі у бюджетному процесі. Європейська інтеграція передбачає не лише формальне наближення законодавства до європейських стандартів, а й зміну управлінської культури. Місцеві бюджети повинні бути відкритими для громадян, бізнесу, громадських організацій і міжнародних партнерів. Відкриті бюджетні слухання, громадський бюджет, публікація паспортів бюджетних програм, звітів про виконання бюджету, інтерактивних бюджетних панелей і результатів оцінки ефективності видатків підвищують довіру до органів місцевого самоврядування та сприяють більш раціональному використанню коштів.

Дев'ятим напрямом є кадрове та інституційне посилення фінансових органів місцевого самоврядування. Навіть за наявності достатньої дохідної бази громада не буде фінансово спроможною без професійного бюджетного менеджменту. Працівники фінансових відділів мають володіти навичками середньострокового бюджетного планування, проєктного менеджменту, аналізу

фіскальних ризиків, роботи з грантовими програмами, оцінки інвестиційних проєктів, публічних закупівель і фінансового контролю. Це особливо важливо в умовах, коли міжнародні донори та європейські інституції висувають високі вимоги до прозорості, обґрунтованості та результативності використання коштів.

Таким чином, підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів в умовах європейської інтеграції України має комплексний характер. Воно повинно охоплювати стабілізацію дохідної бази громад, збереження достатньої частки ПДФО на місцевому рівні, розширення власних доходів, удосконалення адміністрування місцевих податків і зборів, підвищення ефективності видатків, розвиток середньострокового бюджетного планування, залучення міжнародних ресурсів, посилення прозорості бюджетного процесу та кадрову модернізацію фінансових органів громад. У перспективі 2026–2028 років саме ці напрями можуть забезпечити перехід місцевих бюджетів від моделі виживання та поточного фінансування до моделі стратегічного розвитку, відновлення та модернізації територій відповідно до принципів європейського багаторівневого врядування.

3.2. Перспективи використання місцевих бюджетів для відновлення, модернізації та сталого розвитку регіонів у 2026–2028 роках

Перспективи використання місцевих бюджетів у 2026–2028 роках безпосередньо пов'язані з переходом України від моделі антикризового бюджетного реагування до моделі відновлення, модернізації та сталого розвитку територій. В умовах воєнного стану місцеві бюджети значною мірою були зорієнтовані на забезпечення першочергових потреб громад: підтримку критичної інфраструктури, соціальний захист населення, допомогу внутрішньо переміщеним особам, ліквідацію наслідків руйнувань, забезпечення функціонування закладів освіти, охорони здоров'я та житлово-комунального господарства. Однак у середньостроковій перспективі 2026–2028 років роль

місцевих бюджетів має поступово розширюватися: вони повинні стати не лише джерелом фінансування поточних видатків, а й ключовим інструментом регіонального відновлення, економічної активізації, модернізації інфраструктури та наближення територій до стандартів Європейського Союзу.

Бюджетна декларація на 2026–2028 роки визначає середньострокові орієнтири бюджетної політики держави та містить прогностні показники, які мають значення для формування місцевих бюджетів, міжбюджетних трансфертів і планування видатків на відповідний період [36]. Саме тому 2026–2028 роки можна розглядати як етап, на якому місцеві бюджети мають бути інтегровані у ширшу систему державного відновлення, європейської інтеграції та регіонального розвитку. Важливо, щоб бюджетна політика на місцевому рівні не обмежувалася механічним розподілом коштів між галузями, а ґрунтувалася на чітких пріоритетах: відновленні пошкодженої інфраструктури, підвищенні якості публічних послуг, підтримці економічного потенціалу громад, енергоефективності, цифровізації, екологічній безпеці та соціальній згуртованості.

Однією з головних перспектив використання місцевих бюджетів у 2026–2028 роках є фінансування відновлення об’єктів критичної та соціальної інфраструктури. Йдеться про дороги місцевого значення, мости, системи водопостачання і водовідведення, теплопостачання, освітні та медичні заклади, об’єкти житлово-комунального господарства, адміністративні будівлі, укриття, енергетичну та цифрову інфраструктуру. При цьому місцеві бюджети не можуть самотійно покрити весь обсяг потреб, спричинених війною. Їхня роль полягає у забезпеченні співфінансування, підготовці проєктної документації, фінансуванні невідкладних робіт, підтримці експлуатації відновлених об’єктів та поєднанні власних ресурсів із коштами державного бюджету, міжнародної технічної допомоги, грантових програм і приватних інвестицій.

Особливе значення у цьому контексті має Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, яка передбачає використання таких інструментів, як програми і проєкти регіонального розвитку, програми

комплексного відновлення, плани відновлення та розвитку регіонів, стратегії розвитку територіальних громад і плани заходів з їх реалізації [3]. Це означає, що місцеві бюджети мають використовуватися не ізольовано, а в межах стратегічних документів розвитку територій. Фінансування з місцевого бюджету має бути пов'язане з конкретними цілями відновлення та розвитку, а не здійснюватися виключно за принципом поточного утримання бюджетних установ.

Важливою перспективою є також відновлення ролі Державного фонду регіонального розвитку як джерела підтримки проєктів відновлення громад. У 2025 році Міністерство розвитку громад та територій України повідомляло про відновлення роботи ДФРР після трирічної перерви, пов'язаної з повномасштабною війною, та про можливість подання громадами заявок на фінансування проєктів відновлення [17]. Для місцевих бюджетів це має практичне значення, оскільки громади можуть використовувати власні кошти для співфінансування проєктів, підготовки техніко-економічного обґрунтування, виготовлення проєктно-кошторисної документації та забезпечення сталості реалізованих ініціатив.

Другою важливою перспективою є спрямування місцевих бюджетів на модернізацію комунальної інфраструктури. Відновлення не повинно означати просте повернення до довоєнного стану. Навпаки, у 2026–2028 роках місцеві бюджети мають використовуватися для оновлення інфраструктури з урахуванням сучасних стандартів енергоефективності, безпеки, доступності, цифровізації та екологічної стійкості. Це особливо актуально для об'єктів житлово-комунального господарства, систем теплопостачання, водопостачання, поводження з відходами, громадського транспорту, закладів освіти та охорони здоров'я. Модернізаційний підхід дозволяє не лише відновити зруйноване, а й зменшити майбутнє навантаження на місцеві бюджети через скорочення витрат на енергоносії, ремонт, утримання застарілої інфраструктури та ліквідацію аварійних ситуацій.

У цьому аспекті перспективним напрямом є фінансування енергоефективних заходів. Місцеві бюджети можуть спрямовувати кошти на утеплення будівель бюджетних установ, модернізацію систем опалення, встановлення індивідуальних теплових пунктів, оновлення вуличного освітлення, впровадження альтернативних джерел енергії, енергомоніторинг та енергоменеджмент. Такі видатки мають подвійний ефект: з одного боку, вони потребують капітальних вкладень, а з іншого — у середньостроковій перспективі дають економію бюджетних коштів і підвищують енергетичну безпеку громад. Це відповідає загальному напрямку європейської політики сталого розвитку та зеленого переходу.

Третьою перспективою є використання місцевих бюджетів для стимулювання економічного розвитку регіонів. Післявоєнне відновлення неможливе без активізації місцевої економіки, створення робочих місць, підтримки малого і середнього бізнесу, розвитку підприємництва, залучення інвестицій та формування нових джерел доходів місцевих бюджетів. У цьому контексті місцеві бюджети можуть фінансувати програми підтримки підприємництва, розвиток індустріальних парків, облаштування інженерної інфраструктури для бізнесу, підтримку релокованих підприємств, компенсаційні програми, грантові конкурси для місцевих ініціатив, навчальні та консультаційні заходи для підприємців. Такі видатки не слід розглядати як другорядні, оскільки вони створюють підґрунтя для майбутнього зростання доходів місцевих бюджетів через ПДФО, єдиний податок, плату за землю та інші платежі.

У 2026–2028 роках особливого значення набуватиме здатність громад поєднувати бюджетні кошти з ресурсами міжнародних програм. Одним із ключових інструментів підтримки України є Ukraine Facility — фінансовий механізм Європейського Союзу на 2024–2027 роки, який передбачає до 50 млрд євро стабільної та прогнозованої підтримки для України [5]. Для місцевого рівня важливо, що План України в межах Ukraine Facility передбачає спрямування частини підтримки на відновлення, реконструкцію та модернізацію регіональних

і місцевих органів влади, зокрема в таких сферах, як людський капітал, транспорт, енергетика та інші сектори [6].

Це відкриває для місцевих бюджетів нові можливості, але водночас висуває вищі вимоги до якості бюджетного управління. Громади повинні бути здатними готувати якісні проєкти, визначати пріоритети, доводити економічну та соціальну доцільність видатків, забезпечувати прозорі закупівлі, вести моніторинг реалізації проєктів і звітувати про результати. У цьому контексті місцевий бюджет стає не лише фінансовим планом, а й інструментом участі громади у великих програмах європейської підтримки. Перспективними будуть ті громади, які заздалегідь сформуєть портфелі проєктів відновлення та модернізації, підготують документацію, визначать джерела співфінансування і забезпечать професійний проєктний менеджмент.

Четвертою перспективою є використання місцевих бюджетів для розвитку людського капіталу. Відновлення регіонів не може зводитися лише до будівництва чи ремонту інфраструктури. Не менш важливою є підтримка освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, професійної підготовки, культури, молодіжної політики та інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Саме через місцеві бюджети фінансується значна частина послуг, які безпосередньо впливають на якість життя населення. Тому у 2026–2028 роках доцільно посилити інвестиційний характер видатків на людський капітал: оновлення освітнього середовища, створення безпечних умов навчання, розвиток професійної освіти відповідно до потреб місцевого ринку праці, модернізація медичних і соціальних закладів, підтримка ветеранських сервісів, програм психологічної допомоги та соціальної адаптації.

П'ятою перспективою є посилення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні просторової згуртованості та зменшенні регіональних диспропорцій. Війна поглибила нерівномірність розвитку територій: одні громади зазнали значних руйнувань, інші прийняли велику кількість внутрішньо переміщених осіб, частина громад втратила бізнес, робочі місця або значну частину податкової бази. Тому місцеві бюджети мають використовуватися з урахуванням реального

стану територій, їхніх демографічних, економічних та інфраструктурних особливостей. Для громад, які постраждали від бойових дій, пріоритетом буде відновлення базових умов життя. Для тилкових громад — розвиток економічного потенціалу, інтеграція ВПО, підтримка бізнесу та розширення соціальної інфраструктури. Для прикордонних громад — безпека, логістика, транскордонне співробітництво та стійкість критичної інфраструктури.

Шостою перспективою є розвиток міжмуніципального співробітництва. Не всі громади мають достатній фінансовий, кадровий та організаційний потенціал для самостійної реалізації великих інфраструктурних або соціальних проєктів. Тому у 2026–2028 роках більшого значення набуватимуть спільні проєкти кількох громад, зокрема у сферах поводження з відходами, водопостачання, громадського транспорту, медичних послуг, соціальних сервісів, енергоефективності, цифрових рішень та просторового планування. Місцеві бюджети можуть використовуватися для формування спільного фінансового ресурсу, який дозволяє реалізувати масштабніші та ефективніші проєкти, ніж у межах однієї громади.

Сьомою перспективою є використання місцевих бюджетів для цифрової модернізації регіонів. Цифровізація бюджетного процесу, публічних послуг, управління комунальним майном, земельними ресурсами, транспортом, освітою, охороною здоров'я та житлово-комунальними послугами може суттєво підвищити ефективність використання бюджетних коштів. У практичному вимірі це означає фінансування електронних реєстрів, геоінформаційних систем, систем енергомоніторингу, електронного документообігу, цифрових сервісів для мешканців, відкритих бюджетних платформ і аналітичних панелей. Цифрова модернізація дозволяє громадам краще бачити власні ресурси, контролювати витрати, виявляти резерви доходів і забезпечувати більшу прозорість управління.

Восьмою перспективою є поглиблення прозорості та громадської участі у використанні коштів місцевих бюджетів. В умовах значних потреб відновлення та очікуваного залучення міжнародних ресурсів довіра до місцевої влади матиме

принципове значення. Тому громади мають забезпечувати відкритість бюджетних рішень, публічне обговорення пріоритетів відновлення, звітування про виконання бюджетних програм, оприлюднення інформації про проєкти, закупівлі, підрядників, джерела фінансування та досягнуті результати. Такий підхід відповідає європейським принципам належного врядування, підзвітності та ефективного управління публічними фінансами.

Дев'ятою перспективою є посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів. У 2026–2028 роках місцеві бюджети мають поступово відходити від домінування поточних видатків і збільшувати частку видатків розвитку, наскільки це дозволить фінансова ситуація. Йдеться не про механічне збільшення капітальних видатків, а про їхню якісну зміну: фінансування проєктів, які створюють довгостроковий ефект для громади. До таких проєктів належать модернізація комунальної інфраструктури, розвиток місцевої економіки, енергозбереження, будівництво та оновлення соціальних об'єктів, цифровізація, безбар'єрність, екологічні проєкти, облаштування безпечного освітнього середовища та розвиток громадського простору.

Разом із тим перспективи використання місцевих бюджетів для відновлення та сталого розвитку регіонів залежать від низки ризиків. Серед них слід виділити нестабільність дохідної бази громад, можливе скорочення частки окремих податкових надходжень, залежність від трансфертів, зростання вартості будівельних робіт і енергоносіїв, кадровий дефіцит у фінансових органах, недостатню проєктну спроможність громад, нерівномірний доступ до міжнародних програм, корупційні ризики у сфері закупівель та загальну невизначеність, пов'язану з безпековою ситуацією. Тому використання місцевих бюджетів у 2026–2028 роках має ґрунтуватися на принципах пріоритетності, результативності, прозорості, співфінансування та стратегічного планування.

Отже, у 2026–2028 роках місцеві бюджети мають стати одним із ключових фінансових інструментів відновлення, модернізації та сталого розвитку регіонів. Їх перспективне використання повинно охоплювати фінансування критичної та соціальної інфраструктури, енергомодернізацію, розвиток місцевої економіки,

підтримку людського капіталу, цифровізацію, міжмуніципальне співробітництво, екологічну стійкість і підвищення прозорості бюджетного процесу. Найбільш ефективною буде така модель, за якої місцеві бюджети не замінюють державну чи міжнародну підтримку, а поєднуються з нею, забезпечуючи співфінансування, локальну відповідальність, сталість проєктів і реальну орієнтацію на потреби конкретних громад. Саме за таких умов місцеві бюджети можуть перетворитися з інструменту поточного утримання територій на фінансову основу їхнього відновлення, модернізації та європейського розвитку.

Розвиток регіональної фінансової політики України у 2026–2028 роках доцільно розглядати у взаємозв'язку з процесами бюджетної децентралізації, європейської інтеграції, повоєнного відновлення територій та необхідності забезпечення фінансової стійкості територіальних громад. У цьому контексті місцеві бюджети виступають не лише джерелом фінансування поточних потреб громад, а й важливим інструментом реалізації регіональної політики, модернізації інфраструктури, підтримки місцевої економіки та забезпечення сталого розвитку.

Значення місцевих бюджетів підтверджується їхніми фактичними фінансовими показниками. За даними Міністерства фінансів України, у 2024 році до загального фонду місцевих бюджетів надійшло близько 451 млрд грн, що на 87,6 млрд грн більше, ніж у 2023 році. Основним джерелом надходжень залишався податок на доходи фізичних осіб — 257,5 млрд грн. У 2025 році доходи загального фонду місцевих бюджетів зросли до 514 млрд грн, тобто на 63 млрд грн, або на 14 % більше, ніж у 2024 році. Це свідчить про збереження важливої ролі місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні розвитку територій, однак одночасно демонструє їхню значну залежність від окремих бюджетоутворюючих податків.

У структурі доходів місцевих бюджетів у 2025 році найбільшу частку становив ПДФО — 300,3 млрд грн, або приблизно 58,4 % загального обсягу доходів загального фонду. Єдиний податок забезпечив 76,4 млрд грн, плата за

землю — 45,3 млрд грн, акцизний податок — 37,1 млрд грн, податок на прибуток підприємств приватного сектору — 20,4 млрд грн, податок на нерухоме майно — 12,7 млрд грн. Така структура доходів підтверджує, що фінансова стійкість місцевих бюджетів значною мірою залежить від динаміки зайнятості, рівня оплати праці, розвитку малого і середнього бізнесу, стану земельних відносин та ефективності адміністрування місцевих податків і зборів.

З огляду на це доцільним є проведення SWOT-аналізу, який дозволяє оцінити сильні й слабкі сторони розвитку регіональної фінансової політики, а також можливості та загрози для посилення ролі місцевих бюджетів у середньостроковій перспективі.

Таблиця 3.1.

SWOT-аналіз розвитку регіональної фінансової політики та місця місцевих бюджетів

Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості	Загрози
Наявність сформованої системи місцевих бюджетів як складової бюджетної системи України.	Висока залежність багатьох громад від окремих джерел доходів, насамперед ПДФО.	Використання коштів Ukraine Facility, що передбачає до 50 млрд євро підтримки України у 2024–2027 роках [4].	Тривала воєнна агресія, руйнування інфраструктури та зростання потреб у бюджетному фінансуванні.
Зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів: з близько 451 млрд грн у 2024 році до 514 млрд грн у 2025 році [1; 2].	Нерівномірність податкової бази між громадами та регіонами.	Реалізація Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки через програми, проєкти та плани відновлення [5].	Можливе звуження дохідної бази місцевих бюджетів через централізацію окремих доходів.
Значна роль ПДФО, єдиного податку, плати за землю та податку на майно у формуванні доходів громад.	Обмежена частка власних доходів у фінансово слабших територіальних громадах.	Відновлення та модернізація інфраструктури на основі принципів енергоефективності, безпеки та сталого розвитку.	Поглиблення фінансових диспропорцій між економічно сильними та слабшими громадами.
Наявність середньострокового бюджетного планування, зокрема Бюджетної декларації на 2026–2028 роки [3].	Переважає поточних видатків над видатками розвитку в багатьох місцевих бюджетах.	Залучення міжнародної технічної допомоги, грантів, інвестиційних програм і публічно-приватного партнерства.	Недостатня спроможність громад підготувати якісні проєкти для отримання зовнішнього фінансування.
Можливість використання місцевих бюджетів для співфінансування проєктів відновлення.	Недостатній рівень проєктної, кадрової та аналітичної спроможності окремих громад.	Розвиток місцевого підприємництва як джерела збільшення ПДФО, єдиного податку, плати за землю та інших надходжень.	Демографічні втрати, міграція населення, скорочення трудового потенціалу громад.
Розвиток відкритих бюджетних даних і цифрових інструментів аналізу місцевих фінансів.	Недостатня інвентаризація земельних ресурсів, комунального майна та інших місцевих активів.	Цифровізація бюджетного процесу, управління активами та моніторингу бюджетних програм.	Зростання вартості будівельних робіт, енергоносіїв і утримання комунальної інфраструктури.
Закріплення місцевих бюджетів як важливого елементу реалізації регіональної політики.	Залежність окремих територій від міжбюджетних трансфертів.	Розвиток міжмуніципального співробітництва для реалізації великих інфраструктурних проєктів.	Корупційні ризики, неефективні закупівлі та нецільове використання бюджетних коштів.

Результати SWOT-аналізу свідчать, що місцеві бюджети мають достатньо сильну інституційну основу для участі у реалізації регіональної фінансової політики. Їхньою перевагою є наявність стабільних джерел доходів, досвід бюджетної децентралізації, зростання фактичних надходжень у 2024–2025 роках та можливість поєднання власних ресурсів із коштами державного бюджету й міжнародної допомоги. Водночас структура доходів демонструє досить високий рівень концентрації навколо ПДФО. У 2025 році частка цього податку становила приблизно 58,4 % доходів загального фонду місцевих бюджетів, що робить фінансову спроможність громад чутливою до змін на ринку праці, рівня заробітної плати, зайнятості населення та рішень держави щодо розподілу ПДФО між бюджетами.

Для кількісного підтвердження цієї залежності можна використати індекс концентрації доходів, побудований за принципом індексу Герфіндаля — Гіршмана:

$$HHI = \sum s_i^2, \quad (3.1.)$$

де s_i — частка відповідного джерела доходів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів. За структурою доходів загального фонду місцевих бюджетів у 2025 році орієнтовний індекс концентрації становить 0,38. Це означає, що доходи місцевих бюджетів є відносно концентрованими, оскільки понад половину надходжень формує один податок — ПДФО. З наукової позиції це підтверджує одну з ключових слабких сторін місцевих бюджетів: їхня фінансова стійкість залежить не лише від загального обсягу доходів, а й від диверсифікації джерел наповнення.

Для поглиблення аналізу місця місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики доцільно застосувати економетричну модель, яка дозволяє оцінити вплив бюджетних чинників на рівень регіонального розвитку. У межах цієї роботи може бути запропонована панельна регресійна модель для областей України або територіальних громад за 2021–2025 роки:

$$\ln(Y_{it}) = \alpha + \beta_1 \ln(OR_{it}) + \beta_2 CAPEX_{it} + \beta_3 TRANSF_{it} + \beta_4 TAXDIV_{it} + \beta_5 WAR_{it} + \mu_i + \lambda_t + \varepsilon_{it}, \quad (3.2.)$$

де Y_{it} — показник регіонального розвитку i -го регіону у році t , який може вимірюватися через валовий регіональний продукт на одну особу, обсяг капітальних інвестицій на одну особу або інтегральний індекс соціально-економічного розвитку;

OR_{it} — власні доходи місцевих бюджетів на одну особу;

$CAPEX_{it}$ — частка капітальних видатків у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів;

$TRANSF_{it}$ — частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів;

$TAXDIV_{it}$ — індекс диверсифікації доходів місцевого бюджету, обернений до індексу концентрації доходів;

WAR_{it} — змінна, що відображає вплив воєнних ризиків, наприклад рівень пошкодження інфраструктури, наближеність до зони бойових дій або статус постраждалої території;

μ_i — індивідуальні фіксовані ефекти регіону або громади; λ_t — часові фіксовані ефекти; ε_{it} — випадкова похибка моделі.

Очікувана економічна інтерпретація коефіцієнтів є такою. Коефіцієнт β_1 має бути додатним, оскільки зростання власних доходів місцевих бюджетів на одну особу повинно позитивно впливати на рівень регіонального розвитку. Коефіцієнт β_2 також очікується додатним, адже збільшення частки капітальних видатків означає посилення інвестиційної спрямованості місцевих бюджетів. Коефіцієнт β_3 може мати неоднозначний знак: з одного боку, трансферти підтримують фінансово слабші громади, з іншого — надмірна залежність від трансфертів може свідчити про слабку власну дохідну базу. Коефіцієнт β_4 очікується додатним, оскільки більша диверсифікація доходів підвищує стійкість місцевих бюджетів. Коефіцієнт β_5 , імовірно, буде від'ємним, оскільки воєнні ризики, руйнування інфраструктури та демографічні втрати обмежують економічний розвиток регіонів.

Для оцінки саме фінансової спроможності місцевих бюджетів можна також запропонувати окрему модель, у якій залежною змінною буде інтегральний індекс фінансової спроможності громади:

$$FSI_{it} = \alpha + \beta_1 PIT_{it} + \beta_2 LTax_{it} + \beta_3 Land_{it} + \beta_4 CAPEX_{it} - \beta_5 TRANSF_{it} + \beta_6 BUS_{it} + \varepsilon_{it}, \quad (3.3.)$$

де FSI_{it} — індекс фінансової спроможності громади; PIT_{it} — надходження ПДФО на одну особу; $LTax_{it}$ — місцеві податки і збори на одну особу; $Land_{it}$ — надходження плати за землю; $CAPEX_{it}$ — капітальні видатки на одну особу; $TRANSF_{it}$ — частка трансфертів у доходах бюджету; BUS_{it} — показник розвитку підприємництва, наприклад кількість суб'єктів господарювання на 1000 осіб населення.

Зміст такої моделі полягає в тому, що фінансова спроможність місцевого бюджету визначається не одним показником, а сукупністю факторів: обсягом власних доходів, якістю податкової бази, рівнем розвитку підприємництва, здатністю фінансувати капітальні видатки та ступенем залежності від трансфертів. У практичному застосуванні модель може бути оцінена за даними Міністерства фінансів України, порталу Open Budget, Державної служби статистики України та фінансових дашбордів громад.

Модель є методично обґрунтованою для подальшого емпіричного аналізу.

З урахуванням фактичних показників 2024–2025 років можна зробити висновок, що місцеві бюджети України демонструють номінальне зростання доходів, проте їхня структура залишається вразливою через високу залежність від ПДФО. З одного боку, збільшення доходів загального фонду до 514 млрд грн у 2025 році створює додаткові можливості для фінансування місцевого розвитку. З іншого боку, концентрація доходів навколо обмеженої кількості джерел вимагає посилення політики диверсифікації місцевих надходжень, розвитку підприємництва, ефективного управління земельними ресурсами, комунальним майном і активнішого залучення зовнішніх фінансових ресурсів.

Отже, SWOT-аналіз у поєднанні з кількісними бюджетними показниками та запропонованою економетричною моделлю підтверджує, що місцеві бюджети

є центральним фінансовим інструментом реалізації регіональної фінансової політики. Їхня роль у 2026–2028 роках має полягати не лише у фінансуванні поточних потреб громад, а й у забезпеченні відновлення, модернізації, підвищенні інвестиційної активності, розвитку людського капіталу та наближенні регіонального управління до стандартів Європейського Союзу. Найбільш перспективною є модель, за якої місцеві бюджети поєднують власні доходи, трансферти, міжнародну допомогу, інвестиційні ресурси та інструменти публічно-приватного партнерства, забезпечуючи при цьому прозорість, результативність і стратегічну спрямованість бюджетних видатків.

Для оцінювання рівня концентрації доходів місцевих бюджетів використано індекс Герфіндаля — Гіршмана (ННІ), який дає змогу визначити, наскільки доходи бюджету залежать від окремих джерел надходжень. Чим вищим є значення індексу, тим більш концентрованою є структура доходів і тим вищою є залежність бюджету від обмеженої кількості бюджетоутворюючих платежів.

Розрахунок здійснено за формулою:

$$\text{ННІ} = \sum s_i^2, \quad (3.4)$$

де s_i — частка окремого джерела доходів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів.

За основу взято доходи загального фонду місцевих бюджетів у 2025 році — 514,0 млрд грн. Розрахунок часток і квадратів часток подано в таблиці 3.2.

Отже, індекс концентрації доходів місцевих бюджетів у 2025 році становить:

$$\text{ННІ} = 0,3413 + 0,0221 + 0,0078 + 0,0052 + 0,0016 + 0,0006 + 0,0018 = 0,3804.$$

Таким чином, значення ННІ дорівнює 0,3804. Це свідчить про досить високий рівень концентрації доходів місцевих бюджетів, оскільки понад половину надходжень загального фонду формує один податок — податок на доходи фізичних осіб.

Отриманий результат підтверджує, що фінансова стійкість місцевих бюджетів України значною мірою залежить від динаміки зайнятості населення,

рівня оплати праці, стабільності податкової бази та чинних правил розподілу ПДФО між державним і місцевими бюджетами. Водночас наявність інших джерел доходів — єдиного податку, плати за землю, акцизного податку, податку на прибуток і податку на нерухоме майно — знижує ризик абсолютної залежності місцевих бюджетів від одного платежу, але не усуває потреби у подальшій диверсифікації дохідної бази громад.

Таблиця 3.2.

Розрахунок індексу концентрації доходів місцевих бюджетів у 2025 році

Джерело доходів	Сума, млрд грн	Частка у доходах, %	Частка у десятичному вигляді	Квадрат частки
ПДФО	300,3	58,42	0,5842	0,3413
Єдиний податок	76,4	14,86	0,1486	0,0221
Плата за землю	45,3	8,81	0,0881	0,0078
Акцизний податок	37,1	7,22	0,0722	0,0052
Податок на прибуток	20,4	3,97	0,0397	0,0016
Податок на нерухоме майно	12,7	2,47	0,0247	0,0006
Інші надходження	21,8	4,24	0,0424	0,0018
Разом	514,0	100,00	1,0000	0,3804

Джерело: складено автором на основі даних про структуру доходів загального фонду місцевих бюджетів у 2025 році.

З науково-практичної позиції цей розрахунок підтверджує необхідність посилення фінансової спроможності територіальних громад через розвиток місцевого підприємництва, ефективне адміністрування місцевих податків і зборів, інвентаризацію земельних ресурсів і комунального майна, а також залучення інвестиційних та грантових ресурсів для відновлення і модернізації регіонів.

Проведене дослідження засвідчило, що місцеві бюджети у 2026–2028 роках мають розглядатися не лише як фінансова база поточного утримання територіальних громад, а як важливий інструмент стратегічного розвитку регіонів, модернізації інфраструктури, підтримки підприємництва, розвитку людського капіталу та залучення зовнішніх фінансових ресурсів.

У межах дослідження обґрунтовано, що підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів потребує комплексного підходу. Основними напрямками такого посилення є стабілізація дохідної бази громад, збереження достатньої частки ПДФО на місцевому рівні, розширення власних доходів, ефективніше адміністрування місцевих податків і зборів, інвентаризація земельних ресурсів та комунального майна, розвиток малого і середнього бізнесу, підвищення якості середньострокового бюджетного планування, а також посилення прозорості та підзвітності у використанні бюджетних коштів. Особливого значення набуває здатність органів місцевого самоврядування готувати якісні проекти, залучати грантові ресурси, міжнародну технічну допомогу та кошти європейських фінансових інструментів.

Встановлено, що перспективи використання місцевих бюджетів у 2026–2028 роках пов’язані насамперед із фінансуванням відновлення критичної та соціальної інфраструктури, енергомодернізацією комунального сектору, цифровізацією управлінських процесів, розвитком міжмуніципального співробітництва, підтримкою місцевої економіки та забезпеченням соціальної згуртованості громад. При цьому місцеві бюджети не можуть самостійно забезпечити повний обсяг потреб відновлення, однак вони мають відігравати ключову роль у співфінансуванні проектів, забезпеченні їхньої сталості, визначенні локальних пріоритетів та контролі за результативністю використання коштів.

Проведений SWOT-аналіз розвитку регіональної фінансової політики та місця місцевих бюджетів у її реалізації показав, що сильними сторонами місцевих фінансів є сформована інституційна основа бюджетної системи, результати децентралізації, наявність стабільних джерел доходів, розвиток відкритих бюджетних даних і можливість участі громад у програмах відновлення. Водночас слабкими сторонами залишаються нерівномірність податкової бази громад, залежність окремих територій від міжбюджетних трансфертів, переважання поточних видатків над видатками розвитку,

недостатня проєктна спроможність окремих громад та обмежена диверсифікація джерел доходів.

Кількісний аналіз структури доходів місцевих бюджетів підтвердив наявність суттєвої концентрації доходів навколо ПДФО. Розрахунок індексу концентрації доходів за формулою Герфіндаля — Гіршмана показав, що у 2025 році його значення становило 0,3804, що свідчить про досить високий рівень залежності місцевих бюджетів від одного основного джерела надходжень. Це означає, що фінансова стійкість громад значною мірою залежить від стану ринку праці, рівня заробітної плати, зайнятості населення та стабільності законодавчого розподілу ПДФО між державним і місцевими бюджетами.

Запропонована економетрична модель дала змогу окреслити основні фактори, які можуть впливати на фінансову спроможність місцевих бюджетів і рівень регіонального розвитку. До таких факторів належать власні доходи місцевих бюджетів на одну особу, частка капітальних видатків, рівень залежності від трансфертів, диверсифікація доходів, розвиток підприємництва та вплив воєнних ризиків. Методичне значення моделі полягає в тому, що вона дозволяє не лише описово, а й кількісно оцінювати роль місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики.

Отже, подальший розвиток регіональної фінансової політики України має бути спрямований на посилення фінансової автономії територіальних громад, підвищення ефективності бюджетних видатків, диверсифікацію дохідної бази, розширення інвестиційної складової місцевих бюджетів та інтеграцію місцевого бюджетного планування з державними й європейськими програмами відновлення. У перспективі 2026–2028 років саме місцеві бюджети можуть стати фінансовою основою відновлення, модернізації та сталого розвитку регіонів України за умови поєднання власних ресурсів громад, державної підтримки, міжнародної допомоги та принципів прозорого, результативного й стратегічно орієнтованого управління публічними фінансами.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження ролі місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики в умовах європейської інтеграції України. За результатами проведеного аналізу встановлено, що місцеві бюджети є важливою складовою бюджетної системи держави та одночасно ключовим фінансовим інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. Саме через місцеві бюджети реалізується значна частина публічних функцій на місцевому рівні, фінансуються соціальні послуги, утримується комунальна інфраструктура, забезпечується розвиток освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, благоустрою, місцевого підприємництва та програм відновлення територій.

У першому розділі роботи було розкрито теоретико-методичні засади функціонування місцевих бюджетів у системі регіональної фінансової політики. Визначено, що місцеві бюджети є не лише фінансовими планами органів місцевого самоврядування, а й інструментом реалізації принципів бюджетної децентралізації, субсидіарності, фінансової автономії та відповідальності територіальних громад за власний розвиток. Їхня роль полягає у формуванні фінансової основи місцевого самоврядування, забезпеченні стабільності надання публічних послуг, підтримці економічної активності на місцях та створенні умов для збалансованого регіонального розвитку.

Установлено, що регіональна фінансова політика має бути спрямована на узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів, зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами, забезпечення фінансової спроможності громад та ефективне використання бюджетних ресурсів. У цьому контексті місцеві бюджети виступають основним механізмом практичної реалізації регіональної фінансової політики, оскільки саме на місцевому рівні відбувається безпосереднє поєднання фінансових ресурсів із конкретними потребами населення та територій.

У другому розділі роботи проаналізовано сучасний стан доходів і видатків

місцевих бюджетів України у 2022–2025 роках. Проведений аналіз показав, що, незважаючи на складні умови воєнного стану, місцеві бюджети зберегли важливу роль у забезпеченні функціонування територіальних громад. Водночас їхня дохідна база залишається нерівномірною та залежною від обмеженого кола основних джерел надходжень. Найбільше значення для формування доходів місцевих бюджетів має податок на доходи фізичних осіб, який є основним бюджетоутворюючим платежем для більшості громад. Значну роль також відіграють єдиний податок, плата за землю, акцизний податок, податок на майно та інші місцеві платежі.

Аналіз структури доходів засвідчив, що фінансова спроможність територіальних громад значною мірою залежить від стану місцевого ринку праці, рівня зайнятості населення, динаміки заробітної плати, розвитку підприємництва, ефективності використання земельних ресурсів і якості адміністрування місцевих податків та зборів. Це означає, що зміцнення місцевих бюджетів неможливе без розвитку економічної бази громад, залучення інвестицій, підтримки малого і середнього бізнесу та належного управління комунальними активами.

Дослідження видаткової частини місцевих бюджетів показало, що основна частина бюджетних ресурсів спрямовується на фінансування поточних потреб громад, зокрема освіти, соціального захисту, житлово-комунального господарства, благоустрою, охорони здоров'я, культури та інших сфер місцевого значення. Водночас у сучасних умовах особливого значення набуває збільшення частки видатків розвитку, оскільки саме вони створюють довгостроковий ефект для територій, сприяють модернізації інфраструктури, підвищенню якості публічних послуг і формуванню передумов для економічного зростання.

У третьому розділі обґрунтовано напрями підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів в умовах європейської інтеграції України. Доведено, що у 2026–2028 роках місцеві бюджети мають відігравати не лише поточну фінансово-забезпечувальну функцію, а й стратегічну роль у процесах відновлення, модернізації та сталого розвитку регіонів. Їх використання повинно

бути спрямоване на відновлення критичної та соціальної інфраструктури, енергомодернізацію комунального сектору, розвиток місцевої економіки, підтримку людського капіталу, цифровізацію управлінських процесів, забезпечення безбар'єрності, екологічної стійкості та соціальної згуртованості громад.

Проведений SWOT-аналіз розвитку регіональної фінансової політики та місця місцевих бюджетів у її реалізації дав змогу визначити ключові сильні й слабкі сторони, можливості та загрози. До сильних сторін віднесено сформовану систему місцевих бюджетів, результати бюджетної децентралізації, наявність основних податкових джерел доходів, розвиток відкритих бюджетних даних і можливість використання місцевих бюджетів для співфінансування проєктів відновлення. Слабкими сторонами залишаються нерівномірність фінансової спроможності громад, залежність окремих місцевих бюджетів від трансфертів, недостатня диверсифікація доходів, переважання поточних видатків над видатками розвитку та обмежена проєктна спроможність окремих територіальних громад.

До основних можливостей віднесено використання міжнародної фінансової допомоги, зокрема інструментів Європейського Союзу, участь громад у програмах відновлення, розвиток публічно-приватного партнерства, модернізацію комунальної інфраструктури, цифровізацію бюджетного процесу та розвиток міжмуніципального співробітництва. Водночас основними загрозами залишаються тривала воєнна агресія, руйнування інфраструктури, демографічні втрати, можливе звуження дохідної бази місцевих бюджетів, зростання вартості відновлення, корупційні ризики та поглиблення диспропорцій між економічно сильними і слабшими громадами.

Кількісний аналіз структури доходів місцевих бюджетів підтвердив наявність суттєвої концентрації доходів навколо ПДФО. Розрахований індекс концентрації доходів за формулою Герфіндаля — Гіршмана становив 0,3804, що свідчить про досить високий рівень залежності місцевих бюджетів від одного основного джерела надходжень. Це підтверджує необхідність диверсифікації

дохідної бази громад, підвищення ролі місцевих податків і зборів, ефективнішого використання земельних ресурсів, розвитку підприємництва та залучення додаткових фінансових ресурсів.

Запропонована економетрична модель дала змогу окреслити фактори, які можуть впливати на фінансову спроможність місцевих бюджетів і рівень регіонального розвитку. До таких факторів віднесено власні доходи місцевих бюджетів на одну особу, частку капітальних видатків, рівень залежності від трансфертів, диверсифікацію доходів, розвиток підприємництва та вплив воєнних ризиків. Практичне значення такої моделі полягає в тому, що вона може бути використана для подальшої кількісної оцінки ефективності регіональної фінансової політики та впливу місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територій.

За результатами проведеного дослідження можна сформулювати такі пропозиції щодо посилення ролі місцевих бюджетів у реалізації регіональної фінансової політики України.

По-перше, необхідно забезпечити стабільність дохідної бази місцевих бюджетів, насамперед шляхом збереження достатньої частки ПДФО на місцевому рівні та недопущення необґрунтованого звуження фінансових ресурсів територіальних громад. Передбачуваність податкових надходжень є необхідною умовою середньострокового бюджетного планування, реалізації місцевих програм розвитку та залучення зовнішнього фінансування.

По-друге, доцільно посилити диверсифікацію джерел доходів місцевих бюджетів. Для цього органам місцевого самоврядування необхідно активніше працювати над розширенням бази місцевих податків і зборів, інвентаризацією земельних ділянок і нерухомого майна, оновленням нормативної грошової оцінки земель, підвищенням ефективності орендних відносин, легалізацією підприємницької діяльності та зменшенням податкової заборгованості.

По-третє, важливим напрямом має стати підтримка місцевого підприємництва як основи формування власних доходів громад. Розвиток малого і середнього бізнесу безпосередньо впливає на обсяги ПДФО, єдиного податку,

плати за землю та інших надходжень. Тому громадам доцільно впроваджувати програми підтримки підприємців, сприяти релокації бізнесу, створювати індустріальні парки, розвивати консультаційні сервіси, місцеві грантові програми та партнерство з фінансовими установами.

По-четверте, необхідно підвищити ефективність видатків місцевих бюджетів. Для цього слід здійснювати регулярний аналіз результативності бюджетних програм, переглядати неефективні видатки, посилювати програмно-цільовий метод, забезпечувати зв'язок між бюджетними асигнуваннями, стратегічними цілями розвитку громади та конкретними результатами. Особлива увага має приділятися збільшенню частки видатків розвитку, які забезпечують довгостроковий економічний і соціальний ефект.

По-п'яте, місцеві бюджети мають активніше використовуватися як інструмент співфінансування проєктів відновлення, модернізації та сталого розвитку. У 2026–2028 роках громадам необхідно формувати портфелі пріоритетних проєктів, готувати проєктно-кошторисну документацію, залучати кошти державного бюджету, міжнародної технічної допомоги, грантових програм, інвестиційних фондів і публічно-приватного партнерства.

По-шосте, слід посилити інституційну та кадрову спроможність органів місцевого самоврядування. Працівники фінансових органів громад мають володіти сучасними навичками бюджетного планування, аналізу фінансових ризиків, проєктного менеджменту, підготовки грантових заявок, управління закупівлями, моніторингу результатів і звітування перед громадою та міжнародними партнерами.

По-сьоме, необхідно забезпечити подальшу цифровізацію бюджетного процесу на місцевому рівні. Використання відкритих бюджетних даних, аналітичних панелей, геоінформаційних систем, електронних реєстрів комунального майна, систем енергомоніторингу та цифрових сервісів для громадян дозволить підвищити прозорість, результативність і контрольованість використання бюджетних коштів.

По-восьме, важливим напрямом є розвиток міжмуніципального

співробітництва. Об'єднання ресурсів кількох громад дає змогу реалізовувати масштабніші інфраструктурні, екологічні, транспортні, соціальні та енергетичні проєкти, які окрема громада не завжди здатна профінансувати самостійно. Такий підхід особливо важливий для фінансово слабших громад і територій із обмеженою ресурсною базою.

По-дев'яте, необхідно забезпечити прозорість і громадську участь у бюджетному процесі. Публічне обговорення бюджетних пріоритетів, оприлюднення звітів про виконання бюджетів, паспортів бюджетних програм, інформації про закупівлі, проєкти відновлення та джерела їх фінансування сприятиме підвищенню довіри до органів місцевого самоврядування та зменшенню ризиків неефективного використання коштів.

Отже, проведене дослідження підтвердило, що місцеві бюджети є фінансовою основою реалізації регіональної фінансової політики України. У сучасних умовах їхня роль виходить за межі традиційного фінансування поточних потреб громад і набуває стратегічного значення для відновлення, модернізації та сталого розвитку регіонів. Подальше посилення місцевих бюджетів має ґрунтуватися на стабільності доходів, диверсифікації фінансових ресурсів, ефективності видатків, залученні міжнародної підтримки, цифровізації бюджетного управління та дотриманні принципів прозорості, результативності й фінансової відповідальності. Саме за таких умов місцеві бюджети зможуть стати дієвим інструментом європейсько орієнтованого розвитку територіальних громад і регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз положень Бюджетної декларації України на 2026–2028 роки / Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/en/news/19813>
2. Бак Н. Фіскальна результативність оподаткування підприємницьких доходів громадян і потенціал її активізації. *Світ фінансів*. 2025. № 2(83). С. 81–95. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1819>
3. Бюджетний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17>
4. Возняк Г. В., Патицька Х. О. Бюджетні детермінанти забезпечення стійкості територіальних громад: воєнна адаптація та орієнтири повоєнного відновлення. *Фінанси України*. 2023. № 8. С. 81–96. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.08.081>
5. Возняк Г., Капленко Г., Коваль В. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>.
6. Голинський Ю., Нурієва В. Фінансова спроможність громад під час повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-41>.
7. Громади можуть отримати кошти на проекти з відновлення від Державного фонду регіонального розвитку / Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/news/hromady-mozhut-otrymaty-koshty-na-proiektu-z-vidnovlennia-vid-derzhavnoho-fondu-rehionalnoho-rozvytku>
8. Грубляк О. М., Сокровольська Н. Я. Бюджетний менеджмент : практикум. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 218 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7672>
9. Доходи місцевих бюджетів у 2025 році зросли на 14 % /

Децентралізація. URL: <https://www.decentralization.ua/news/20345>

10. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ від 15.10.1985 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_036

11. Загірняк Д. М. Тенденції формування бюджетних ресурсів територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>

12. Кириленко О. Фінансова самодостатність територіальних громад: сутність та умови забезпечення. *Світ фінансів*. 2022. № 4(73). С. 68–80. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1559>

13. Кириленко О. Фінансова самодостатність територіальних громад: сутність та умови забезпечення. *Світ фінансів*. 2022. № 4(73). С. 68–80. DOI: <https://doi.org/10.35774/SF2022.04.068>. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1559>

14. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

15. Корбутяк А., Сокровольська Н. Сучасні інструменти контролінгу витрат в умовах обмеженості ресурсів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-48>.

16. Крисоватий А., Рязанова Н., Федосов В. Інформація – фінанси – екаунтинг : монографія / за заг. ред. В. Федосова. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 472 с.

17. Кужелєв М. О., Нечипоренко А. В., Стабіас С. М. Фінансова спроможність територіальних громад в умовах війни та асиметрій фіскального простору держави. *Ефективна економіка*. 2026. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.1.21>

18. Легкоступ І. Бюджети територіальних громад в умовах воєнного стану в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2025. № 82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-14>

19. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання

: монографія. Київ : ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України», 2020. 440 с.

20. Луніна І. Стійкість публічних фінансів в умовах воєнного шоку. *Економіка України*. 2026. Т. 69, № 5(774). С. 60–81.

21. Малиняк Б. Функції видатків бюджету в публічному управлінні, економічній і соціальній системах країни. *Світ фінансів*. 2021. № 2(67). С. 35–50. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1435>

22. Малиняк Б., Малиняк Р., Тимошик А., Фурда Д. Моделі учасницького бюджетування та їхня інтеграція в сучасному бюджетному менеджменті. *Світ фінансів*. 2026. № 1(86). С. 150–163.

23. Мінфін: за 2024 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 451 млрд грн, на 87,6 млрд більше ніж у 2023 р. / Міністерство фінансів України. URL:

https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_2024_r_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_biu_dzhetiv_nadiishlo_451_mlrd_grn_na_856_mlrd_bilshe_nizh_u_2023_r-4980

24. Місцеві бюджети. Дашборд фінансових показників громад / Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/finance/dashboard>

25. Нікіфоров П., Легкоступ І. Публічні фінанси в сучасній Україні: теоретичний та практичний аспект. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33, № 3. С. 287–295. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.287>.

26. Пасічний М. Д., Обухов Р. О. Фінансова спроможність територіальних громад у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 221–229. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-221-229>.

27. Пасічний М. Д., Обухов Р. О. Фінансова спроможність територіальних громад у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 221–229. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-221-229>

28. Податковий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>

29. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/157-19>

30. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19>

31. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF>

32. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF>

33. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80>

34. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15.07.1997 № 452/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/452/97-%D0%B2%D1%80>

35. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1508-18>

36. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026–2028 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 774. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/774-2025-%D0%BF>

37. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р // База даних «Законодавство України» / Верховна

Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/333-2014-%D1%80>

38. Скрипник Г., Якименко В. Місцеві бюджети: сучасний стан та особливості формування. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-155>

39. Славкова А. А., Вороновська Д. Д. Доходи місцевих бюджетів України у забезпеченні потреб територіальних громад та зміцненні обороноздатності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. № 2(112). С. 32–40. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2024-2-5>

40. Сокровольська Н. Я. Бюджетна система. Фінанси та фінансове посередництво : підручник у 3 т. Т. 2 / за ред. П. О. Нікіфорова, Н. А. Бак. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 17–87. ISBN 978-966-423-904-9. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11040>

41. Сунцова О. О. Місцеві фінанси : навч. посіб. 6-те вид. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 480 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7538497>. URL: <https://zenodo.org/records/7538497>

42. Фінанси, банківська справа та страхування. Менеджмент публічних фінансів : підручник для магістрів / П. О. Нікіфоров, О. М. Гладчук, Н. А. Бак та ін. ; за ред. П. О. Нікіфорова, Н. А. Бак. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 256 с. ISBN 978-966-423-000-0. URL: <https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONANT.2241920>

43. Цимбалюк І., Павліха Н., Корнелюк О. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107>.

44. Bahl R., Bird R. Subnational Taxes in Developing Countries: The Way Forward. *Public Budgeting & Finance*. 2008. Vol. 28, Iss. 4. P. 1–25. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-5850.2008.00914.x>.

45. Oates W. E. An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*. 1999. Vol. 37, № 3. P. 1120–1149. URL:

<https://www.jstor.org/stable/2564874>

46. OECD. Fiscal Decentralisation and Inclusive Growth. Paris : OECD Publishing, 2018. URL: https://www.oecd.org/en/publications/fiscal-decentralisation-and-inclusive-growth_9789264302488-en.html

47. Ukraine Facility / European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/ukraine-facility_en

48. Ukraine Investment Framework. URL: <https://uif.eu/>